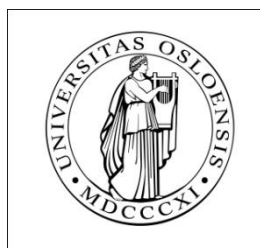

Identitetskrenkelse – hvordan det rammes av straffeloven

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 623
Leveringsfrist: 25.11.2010

Til sammen 14273 ord

25.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>4</u>
1.1	Tema for oppgaven.....	4
1.2	Rettskildegrunnlag	4
1.3	ID-krenkelser i straffeloven.....	5
1.3.1	Begrepsavklaring	5
1.3.2	ID-krenkelser	6
1.3.3	Ofre for ID-krenkelser	7
1.3.4	Straff for ID-krenkelser	8
1.4	Utbredelse.....	9
1.5	Avgrensning av oppgaven	11
1.6	Oppgavens videre fremstilling.....	13
<u>2</u>	<u>HOVEDDEL</u>	<u>14</u>
2.1	Innledning.....	14
2.2	Betingelser for straff:	14
2.3	Konkurrens	15
2.4	Hvordan ID-krenkelser straffes etter gjeldende rett.....	15
2.4.1	Strl. § 372 (2) - Bruk av uriktig legitimasjon	15
2.4.2	Strl. § 257 - Tyveri.....	16
2.4.3	Strl. § 182 (1) jf. strl. § 183 - Dokumentfalsk	19
2.4.4	Strl. § 270 - Bedrageri.....	21
2.4.5	Strl. § 270 (1) nr. 2 - Databedrageri	24
2.4.6	Strl. § 271 - Grovt bedrageri	26
2.5	Grensen mellom straffri forberedelse og straffbart forsøk.....	27
2.6	Straffbar forberedelse jf. strl. § 186.....	28

2.7 ID-krenkelse som ledd i organisert virksomhet	30
2.8 Straffutmåling.....	30
2.8.1 Momenter av betydning for straffutmålingen	31
2.8.2 Hensyn som vektlegges ved straffutmålingen	32
2.8.3 Strl. § 372 (2)	33
2.8.4 Strl. §§ 257 og 258 – Tyveri	33
2.8.5 Strl. §§ 182 og 183 - Dokumentfalsk	34
2.8.6 Bedrageri jf. § 270	34
2.8.7 Grovt bedrageri jf. § 271	35
2.9 Forholdet mellom gjeldende rett og Straffeloven av 2005	36
2.9.1 Datakrimutvalgets forslag til ny bestemmelse om ID-krenkelse: § 202.....	36
2.9.2 Departementets vurdering, og forholdet mellom gjeldende rett og strl. av 2005	37
2.9.3 Grensen mellom ren fiktiv identitet og identitet som er lett forvekselbar med en reell identitet .	39
2.9.4 Skyldkravet etter § 202	40
2.9.5 Rettsstridsreservasjonen	41
2.9.6 Forsøk	41
2.9.7 Endring i krav om ”vinnings hensikt” til krav om ”forsett om vinning”	42
2.9.8 Medvirkning.....	42
2.9.9 Straffutmåling	43
2.9.10 Utviklingen i EU og Europarådet, og forholdet til § 202	44
<u>3. KONKLUSJON</u>	<u>45</u>
3.1 Hvordan bekjempe ID-krenkelse	45
3.2 Hvordan strl. av 2005 § 202 vil ramme ID-krenkelser i forhold til gjeldende rett	47
3.3 Lovforslag.....	48
3.3.1 Strl. § 186.....	48
3.3.2 Strl. av 2005 § 202	50
3.4 Avsluttende bemerkninger.....	50
<u>4 LITTERATUR.....</u>	<u>52</u>
4.1 Litteraturliste	52
4.2 Lovgivning.....	55

4.3	Internasjonale kilder	56
4.4	Forarbeider	56
4.5	Domsregister.	57

1 Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Problemstillingen for oppgaven er hvordan identitetskrenkelser rammes av straffeloven.

ID-krenkelser har det til felles at det dreier seg om uberettiget bruk av andres identitet. Ulike former for ID-krenkelser, og spesielt ID-tyveri, har de siste årene økt i omfang. Dette resulterte i vedtakelsen av en egen bestemmelse (§ 202) som setter straff for ID-krenkelser i straffeloven av 2005. Bestemmelsen er ikke trådt i kraft, men skal behandles i oppgaven.

1.2 Rettskildegrunnlag

Lovtekst vil være et naturlig utgangspunkt for oppgaven, da det kreves hjemmel i lov for å straffe. Siden man som regel må se hen til forarbeider for å få den fulle og hele forståelsen av hva lovgiver har ment med en lovtekst, og hvilke hensyn som bør vektlegges ved tolkningen, vil forarbeider være en sentral referanse i avhandlingen.¹

Det synes å være relativt få Høyesterettsavgjørelser om ID-krenkelser. Mye kan tyde på at ID-krenkelser er en lovbruddstype som er vanskelig å etterforske, slik at få saker kommer for domstolene. De sakene som er blitt pådømt i Høyesterett omhandler stort sett ”skimming”, som er en metode for ulovlig kopiering av bankkort. Imidlertid foreligger det tingrettsdommer og lagmannsrettsdommer som omhandler andre typer ID-krenkelser. Tingretts- og lagmannsrettsavgjørelser må anses for å ha begrenset rettskildemessig verdi i forhold til Høyesterettsavgjørelser.² Avgjørelser fra de lavere rettsinstansene kan allikevel være illustrerende for hvordan ID-krenkelser rammes av gjeldende rett, og av den grunn vil det bli vist til ulike underrettsavgjørelser i avhandlingen.

¹ Eckhoff (2001) s. 70-71

² Eckhoff (2001) s. 161

1.3 ID-krenkelser i straffeloven

1.3.1 Begrepsavklaring

Først skal begrepet ”identitet” defineres, og deretter skal det gjøres rede for det sammensatte begrepet ”identitetskrenkelse”.

Bokmålsordboka knytter på den ene side begrepet identitet opp mot formelle karakteristika som gjenkjennelse ved navn, og stilling. På den annen side knyttes begrepet opp mot følelsesmessige kjennetegn som jeg-følelse og selvbylde.³ Ut fra dette kan en kanskje forstå identitet som en kombinasjon av ulike formelle kjennetegn og andre individuelle personlighetstrekk. I denne oppgaven vil fokuset imidlertid være på identitet som formell karakteristika av et individ.

I forarbeidene til strl. av 2005 § 202, går det frem at begrepet ”identitet”, må avklares etter en totalvurdering av opplysninger, der sammenhengen opplysningen opptre i vil være av betydning. Navn, fødselsnummer, e-post adresse, webadresse eller lignende vil etter lovgivers vurdering være å regnes som en ”identitet”.⁴ Eksempel på hva som etter definisjonen kan være en identitet, er brukerprofiler som opprettes ved bruk av MinID, nettbank, og lignende. Ved innlogging får man beskjed om å oppgi brukernavn og passord, evt. en pin-kode. Det skjer da en autentisering som identifiserer brukeren som en bestemt person. Man innehar således en elektronisk identitet i kraft av personopplysninger man oppgir for å få tilgang til bestemte tjenester jf. esignaturloven § 3.

Når det gjelder det sammensatte begrepet ”Identitetskrenkelse”, antar departementet at det ikke foreligger noen autonom forståelse av begrepet, men legger til grunn at det dreier seg om uberettiget bruk av uriktig identitet. Formålet med slik uberettiget bruk

³ Bokmålsordboka (1993) s. 222

⁴ Ot. Prp. nr 22 (2008-2009) s. 46

kan være flere, men i hovedsak vil det være et ønske om økonomisk vinning, eller å påføre andre tap eller ulempe.⁵

Politiet definerer ID-krenkelse som innsamling, besittelse, overføring, reproduksjon eller annen manipulering av annen persons personlige informasjon med den hensikt å skade andres omdømme, begå svindel eller annen kriminell handling.⁶

Strl. av 2005 § 202 har overskriften ”Identitetskrenkelse”. Forarbeidene gir ingen klar føring på hvorfor den betegnelsen er valgt i stedet for det mer innarbeidede ID-tyveri. Det kan imidlertid tenkes at årsaken ligger i at § 202 dreier seg om krenkelse av en annens identitet, men uten at denne krenkelsen nødvendigvis omfatter tyveri i tradisjonell forstand jf. strl. § 257.

Da jeg har valgt å anvende begrepet ID-krenkelse i avhandlingen, er det både fordi denne betegnelsen brukes i § 202, men også fordi ID-krenkelse er en noe uklar lovbruddskategori hvor rettsstilstanden er i utvikling, og konsekvent benyttelse av et begrep fremstår derfor som ryddigere. Språklig sett kan ID-krenkelse oppfattes som et videre begrep enn ID-tyveri, og dermed kan førstnevnte betegnelse forstås slik at den også omfatter ID-tyveri. Av denne grunn fremstår det derfor mer naturlig å bruke ID-krenkelse gjennom hele oppgaven, enn eventuelt å skulle veksle mellom to begreper.

1.3.2 ID-krenkelser

Lovbruddet starter vanligvis med innsamling av personopplysninger. Personopplysninger kan tilegnes ved tyveri fra postkasser eller av bankkort, via nettsider som ”Facebook”, eller fra skattelistene. Deretter vil disse personopplysningene bli benyttet til å ”ikle” seg den andres identitet i den hensikt å gjøre uberettiget bruk av den. Selve det å ”ikle” seg en annens identitet vil etter gjeldende rett enten være straffri forberedelseshandling til videre vinningslovbrudd, eller forsøk på dette. Av denne grunn vil avhandlingen i stor grad behandle ID-krenkelser som skjer i forbindelse med

⁵ Ot. Prp. nr 22 (2008-2009) s. 42

⁶ Politidirektoratet (2010) II s. 23

tyveri, bedrageri, og dokumentfalsk. Å ”ikle” seg en annens identitet betyr som regel ikke at vedkommende helt og holdent går inn i rollen som en annen person overfor omverdenen, men derimot at gjerningspersonen setter seg i besittelse av ”identitet” som ovenfor nevnt i definisjonen. ID-krenkelser kan gjennomføres f.eks. ved ”skimming” av bankkort, stiftelse av gjeld, bestilling av varer på nettet, eller opprettelse av telefonabonnement i fornærmedes navn.⁷ Elektronisk ID-krenkelse kan skje i tilfeller hvor man oppgir kontoinformasjon ved handel på nett. Dersom den aktuelle nettsiden er ”Hacket” kan man således lide stort økonomisk tap hvis gjerningspersonen får tilgang til den personlige informasjonen jf strl. § 145.⁸ Elektronisk ID-krenkelse kan også skje ved såkalt ”phishing”. Denne formen for krenkelse, blir behandlet nærmere under punktet om ”Databedrageri”.

1.3.3 Ofre for ID-krenkelser

I oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i ID-krenkelser rettet mot private. Overfor den som blir frastjålet identiteten, har det den konsekvens at det som regel er nødvendig å sperre en rekke kort, og varsle selskaper om at mottatte fakturaer ikke er reelle osv. Dette for å unngå videre misbruk av identiteten, og for å klargjøre overfor selskapene at man er blitt utsatt for en kriminell handling. Imidlertid risikerer som regel ikke vedkommende å lide vesentlig økonomisk tap ved ID-krenkelsen, da dette i de fleste tilfeller bæres av de svindelutsatte firmaene, eller vedkommendes bank.⁹ Således kan ID-krenkelser rettet mot private medføre stort økonomisk tap for næringslivet.¹⁰

⁷ Aanensen (2009)

⁸ Schjølberg (2006) s. 32-33

⁹ Politidirektoratet (2010) II s. 23

¹⁰ Prop. 14L (2010-2011) s. 4

1.3.4 Straff for ID-krenkelser

Etter gjeldende rett straffes ikke ID-krenkelser etter en konkret bestemmelse i straffeloven av 1902. Forskjellige typer krenkelse vil kunne rammes av ulike bestemmelser enten alene eller i konkurrans, avhengig av ID-krenkelsens omfang.¹¹ Det er hovedsakelig bestemmelsene om bedrageri: § 270, § 271 og § 271a, tyveri: § 257 jf. § 258, dokumentfalsk: §§ 182 og 183, og fremvising av uriktig identitet: 372 (2), som kommer til anvendelse. Heleri: jf. § 317, og Bestemmelsen som setter straff for bryting av lukket skrift, og uberettiget adgang til data eller programutrustning jf. § 145, blir også anvendt ved ID-krenkelser, men kan synes å være noe mindre praktiske. I en del tilfeller er flere sammen om å begå ID-krenkelser, og § 60a om straffbar handling som blir begått som ”ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe”, kan bli anvendt i konkurrans med en eller flere av de overnevnte bestemmelsene.

De alvorligste sakene som kommer for retten dreier seg ofte om ”skimming”,¹² og straffes i hovedsak som databedrageri jf. § 270 (2), i konkurrans med tyveribestemmelsen jf. § 257, og § 145 (2). Da ”skimming” og svindel med bankkort synes å være den type ID-krenkelse som pr. i dag hyppigst kommer for retten, og også fører til størst økonomisk tap for ofrene, vil denne form for ID-krenkelse behandles inngående i oppgaven.

Strl. § 372 (2) setter straff for uberettiget bruk av pass og andre legitimasjonspapirer, og bestemmelsen kan således ramme tilfeller hvor noen ikler seg en annens identitet. Som eksempel kan nevnes det å vise en annen persons pass ved innreise til landet, eller å vise frem kollektivkort tilhørende en annen ved kontroll. Både etter § 270, § 257, og § 372 (2) er det krav om at gjerningspersonen har hatt til hensikt å oppnå uberettiget vinning ved lovbruddet. Det ligger imidlertid en forskjell i at vinningen ved bedrageri må være

¹¹ Politidirektoratet (2010) I

¹² Prop. 14L (2010-2011) s.1-3

av økonomisk art, mens det ikke stilles tilsvarende krav etter § 372 (2). Ved tyveri er det ikke krav om at gjenstanden må være av økonomisk verdi, men dette er allikevel som regel tilfellet, da det kan bli problematisk å statuere ”vinnings hensikt” hvis ikke.¹³ Det er således mulig å tolke rettstilstanden slik at ID-krenkelse som skjer i annen hensikt enn å oppnå økonomisk vinning vil kunne rammes av § 372 (2) alene. Der gjerningspersonen har til hensikt å oppnå økonomisk vinning kan således § 372 (2) anvendes i konkurrans med bestemmelsene om bedrageri, og tyveri.

Alle de nevnte bestemmelser vil kunne ramme ID-krenkelser i konkurrans med § 182 og § 183 om dokumentfalsk. Dette er fordi det ofte benyttes dokumenter som har vært gjenstand for en ”eftergjøring” eller ”forfalsking” ved de ulike ID-krenkelsene. Strl. § 186 om ”forberedelse til dokumentfalsk” er også aktuell, da denne bestemmelsen tidligere rammet innføring av skimmingutstyr til landet. En nylig avsagt Høyesterettsdom har imidlertid endret rettstilstanden, noe jeg vil komme tilbake til i den nærmere fremstilling av § 186.

1.4 Utbredelse

ID-krenkelse er en av verdens sterkest voksende kriminalitetsformer. Utviklingen skjøt fart ved årtusenskiftet, ledet an av USA. I følge de føderale myndigheter ble 10 millioner, eller rundt 4 % av befolkningen, rammet i 2006. Den sterkeste utviklingen er påvist i engelskspråklige land. Det kan skyldes at disse landene har bedre statistisk grunnlag i forhold til ikke-engelsktalende land.¹⁴

I Norge må man basere seg på antagelser, da tilsvarende statistisk materiale ikke finnes.¹⁵ Det er således ikke mulig si noe sikkert om omfang eller utvikling, og en grunn til dette kan være at politiet har hatt en uensartet registrering av fenomenet. I praksis må man inn i hver enkelt sak i relevante saksfelt for å avdekke om hendelsen kan defineres

¹³ Bratholm (1995) s. 676

¹⁴ Datatilsynet (2009)

¹⁵ Datatilsynet (2010)

som ID-krenkelse.¹⁶ En annen grunn til at det er vanskelig å si noe om omfanget, kan være at forhold ikke blir anmeldt til politiet, og således aldri etterforskes. I følge datatilsynet tyder mye på at dette er tilfellet ved svindel med kredittkort og urettmessig opptak av kreditt, noe som kan skyldes svekket tillit til finansindustrien. I mange tilfeller kompenserer finansinstitusjonene tapene uten å anmelde slike forhold. Slik sett opprettholdes det et kunstig høyt tillitsnivå til for eksempel elektroniske betalingskort.¹⁷

Til tross for utfordringene med å registrere denne typen lovbrudd, samt å utforme statistikk over omfanget, foreligger det en undersøkelse på området, gjort av TNS-Gallup. I følge undersøkelsen som ble foretatt på et representativt utvalg på 1000 personer, kom det frem at 200 000 nordmenn er blitt utsatt for ID-krenkelse, noe som tilsvarer 5,4 % av den norske befolkning¹⁸. Disse tallene antyder at ID-krenkelse er blitt et kriminalitetsproblem som rammer mange. Tatt i betraktning hvilke saker som kommer for domstolene, kan det synes som om svindel av bankkort, gjerne i form av ”skimming”, er det største problemet.¹⁹ Et moment som kan være medvirkende til å gi grobunn for ID-krenkelser, er at nordmenn gjerne anses for å være utpreget naive og godtroende. Dette kan igjen være en følge av at samfunnets struktur og oppbygning er basert på gjensidig tillit mellom befolkningen og systemet.²⁰ Noe av årsaken til den mulige framveksten av ID-krenkelser, kan også skyldes økt bruk av nettbaserte tjenester i samfunnet, ettersom spredning av personlig informasjon på nettet, i økende grad muliggjør den type lovbrudd. At ID-krenkelse ut fra de ovenfor presenterte tall antas å være et voksende problem, synes også å være noe av bakgrunnen for den nye lovbestemmelsen i strl. 2005 § 202 om straff for ID-krenkelse.²¹ At det skjer en rettsutvikling på området, gjør det aktuelt å se nærmere på hva som kjennetegner denne type lovbrudd og hvordan det straffes.

¹⁶ ibid

¹⁷ Datatilsynet (2009)

¹⁸ Datatilsynet (2010)

¹⁹ Rt. 2009 s. 1291 og Rt. 2009 s. 397

²⁰ Dugstad (2010)

²¹ Prop. 14L (2010-2011) s. 4

1.5 Avgrensing av oppgaven

Bortsett fra § 202 i strl. av 2005, skal straffebestemmelsene som rammer ID-krenkelser behandles etter gjeldende rett. Eventuelle endringer i den nye straffeloven skal derfor ikke behandles.

Selv om flere aktuelle bestemmelser som rammer ID-krenkelser skal drøftes, kommer hovedvekten allikevel til å være konsentrert om bedrageri, da disse bestemmelsene er gjennomgående i flertallet av ID-krenkelser.

ID-krenkelse kan anses for å være en grenseoverskridende type kriminalitet på tvers av landegrenser. I Norge skjer dette bl.a ved at kriminelle bander innfører skimmingutstyr til landet, for så å gjennomføre kortsvindel.²² Jeg vil derfor belyse problematikken rundt ID-krenkelser i et internasjonalt perspektiv ved å gjøre rede for ID-krenkelser som ledd i organisert virksomhet.

Forholdet til EU-lovgivningen skal kort bemerkes i forhold til den nye bestemmelsen: § 202. Utover dette avgrenses oppgaven mot EU/EØS-rett.

Norge som stat har forpliktet seg til å anvende norske rettsregler i overensstemmelse med Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMK), jf. Grunnloven § 110c, og strl. § 1. Konvensjonen skal ved motstrid gå foran norsk rett, jf. Menneskerettsloven § 3. Det synes imidlertid ikke å foreligge motstrid mellom norsk rett og EMK med hensyn til ID-krenkelser og oppgaven avgrenses derfor mot en behandling av dette.

Reglene om ID-krenkelse retter seg mot misbruk av en annens identitet. I hovedsak skal derfor oppgaven ikke behandle bruk av ”fiktiv identitet”, dvs. lovbrudd hvor gjerningspersonen benytter seg av en identitet som ikke tilhører noen bestemt person. Jeg vil imidlertid allikevel komme inn på bruk av fiktiv identitet under behandlingen av strl. av 2005 § 202, da det ved lovbehandlingen ble diskutert om dette skulle gjøres straffbart eller ei.

²² Prop 14L (2010-2011) s. 1

Identitetskrenkelse som lovbrudd er ikke avgrenset til private forhold – også næringslivet kan rammes. I slike sammenhenger benyttes ofte firmaattester, men krenkelsen kan være knyttet til ikke-økonomiske forhold som industrispionasje, korrupsjon og informasjonstyveri. Selv om det kunne vært interessant å undersøke ID-krenkelser knyttet direkte mot næringslivet, skal dette ikke behandles nærmere, da jeg ønsker å vinkle oppgaven mot ID-krenkelser utført mot private.

Det er et krav om at offentlige myndigheter og andre som benytter seg av folks personlige informasjon som fødselsnr. o.l må innrette seg etter bestemmelsene i personopplysningsloven. Loven regulerer personvern og skal hindre at folks personlige opplysninger kommer på avveie jf. § 1. Loven definerer personopplysninger som ”opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson” jf. § 2. Når det gjelder hensynet til personvern vs. hensynet til offentlighet, kan bestemmelsene i personopplysningsloven ha betydning for ID-tyveri ved at det stadig er uenighet i samfunnet om offentliggjøring av skattelister. Mange er av den oppfatning at offentliggjøringen krenker personvernet, bl. a ved at opplysningene kan bli brukt til kriminelt formål som f.eks ID-tyveri.²³ Oppgaven avgrenses mot en nærmere fremstilling av dette, ettersom det i hovedsak omhandler temaet ”forebygging”, og ikke ”strafflegging av ID-krenkelser”, som er hovedproblemstillingen i denne avhandlingen.

Strl. § 145 om uberettiget å bryte brev, forseglet skrift, eller skaffe seg uberettiget adgang til data, kan være en relevant straffebestemmelse ved ID-krenkelser, noe avgjørelsen i TOSLO-2010-1173 gir en anvisning på. Her ble lovbrysterne dømt etter § 145 i konkurrens med bestemmelsene om bedrageri og tyveri for flere tilfeller av ID-krenkelser i form av ”skimming”. I de fleste tilfeller synes imidlertid bestemmelsen å være konsumert av de mer alvorlige straffebud som dokumentfalsk og bedrageri jf. tingrettsdommen: TFOLL-2008-99861-2. I den saken hadde de tiltalte stjålet, og åpnet brev fra ulike postkasser, og således overtrådt straffebudet i § 145. Imidlertid omfattet ikke tiltalen denne bestemmelsen. Tiltalen lød i stedet på straff for tyveri, bedrageri, og dokumentfalsk. Av denne grunn skal bestemmelsen kun behandles der det fremgår naturlig ut fra sammenhengen ved fremstillingen av hovedbestemmelsene.

²³ Skatteetaten (2010)

Strl. § 317, som setter straff for heleri, kan komme til anvendelse ved ID-krenkelser i tilfeller hvor noen ”mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte”, eller som ”yter bistand for å sikre slikt utbytte for en annen”. I Rt. 2009 s. 397, som gjaldt ”skimming” ble den ene tiltalte dømt til straff for heleri da han hadde mottatt en rekke gjenstander som retten mente var straffbart utbytte etter svindel ved ”skimming”. Ettersom gjerningsbeskrivelsen i § 317 gjelder handlinger foretatt i etterkant, og således senere i tid enn hovedhandlingen, oppfatter jeg bestemmelsen som noe mindre praktisk i forhold til bestemmelsene om tyveri, bedrageri, og dokumentfalsk, som i større grad kan knyttes direkte mot ID-krenkelsen. Hvordan § 317 rammer ID-krenkelser skal derfor ikke behandles ytterligere i oppgaven.

Strl. § 271 a, setter straff for grovt uaktsomt bedrageri. I forarbeidene er bestemmelsen begrunnet med at den vil være aktuell i de tilfeller hvor forsett mangler, f. eks der hvor vedkommende tror han har krav på en ytelse,²⁴ eller det er umulig å bevise ”ond tro” hos gjerningspersonen.²⁵ Ved ID-krenkelser vil det normalt ikke være problematisk å bevise forsett, og avhandlingen avgrenses således mot behandling av denne bestemmelsen.

1.6 Oppgavens videre fremstilling

Første del av ”Hoveddelen” i oppgaven, vil omhandle hvordan ID-krenkelser rammes av straffeloven av 1902, for deretter å beskrive hvordan dette straffes i henhold til Straffeloven av 2005. Jeg skal behandle hvordan ID-krenkelser rammes av gjerningsbeskrivelsen i hvert av de aktuelle straffebud, illustrert gjennom eksempler, i hovedsak fra rettspraksis. Jeg skal vurdere straffebudene i forhold til grensen mellom straffri (og straffbar) forberedelse, forsøk, og fullbyrdet forbrytelse. I tillegg skal jeg undersøke hva som vil utgjøre straffbar medvirkning i henhold til bestemmelsene.

²⁴ Matningsdal (2010) II note 2130

²⁵ Bratholm (1995) s. 729-730

Ettersom § 202 enda ikke er trådt i kraft, skal behandlingen av bestemmelsen ta utgangspunkt i lovforslaget og forarbeidene. Videre skal det gjøres rede for organisert ID-kriminalitet. I siste del av oppgaven skal jeg ta for meg forebygging i forhold til hva man som privatperson kan gjøre, og hva det offentlige kan gjøre for å hindre ID-krenkelser. Som tidligere nevnt kan urettmessig bruk av andres identitet anses for å være et økende kriminalitetsproblem, der lovgivningen er i endring. Avslutningsvis skal det derfor redegjøres for et nytt lovforslag.

2. HOVEDDEL

2.1 Innledning

Jeg skal foreta en gjennomgåelse av hvordan straffebudene rammer ID-krenkelser med henblikk på hva som vil utgjøre forberedelse, forsøk, fullbyrdet forbrytelse og medvirkning. I tillegg skal straffutmåling i forhold til straffens lengde og hvilke hensyn retten vektlegger ved vurderingen, behandles. Det skal ikke gjøres rede for utmåling av erstatningskrav og inndragning i denne sammenhengen. For at fremstillingen skal bli ryddigst mulig skal bestemmelsene behandles adskilt fra hverandre. Imidlertid kan det forekomme at straffebestemmelser behandles samlet i avsnitt der dette fremstår naturlig.²⁶

2.2 Betingelser for straff:

For å kunne dømmes for et straffbart forhold etter norsk lov og rett, er det visse betingelser som må være oppfylt. For det første må det objektive gjerningsinnhold i straffebudet være overtrådt jf. legalitetsprinsippet i Grunnloven § 96 og EMK art. 7,

²⁶ Andenæs (2004) s. 365-371

som innbefatter at lovteksten må være tilstrekkelig klar. Hensynet til legalitetsprinsippet tilsier også forsiktighet med utvidende og analogisk tolkning på strafferettens område.²⁷

Utover lovskravet, er det ytterligere bestemte vilkår som må være til stede for at en handling kan straffes etter loven. Det må foreligge subjektiv skyld hos gjerningspersonen. I tillegg må handlingen være foretatt av en tilregnelig person, og handlingen må være rettsstridig, dvs. at det ikke må foreligge noen straffrihetsgrunn.²⁸

2.3 Konkurrens

Én og samme ID-krenkelse kan innebære en overtredelse av to eller flere straffebud, og straffes derfor i konkurrens jf. § 62. Når en handling rammes av flere bestemmelser som tar sikte på forskjellige sider ved den straffbare handlingen, tales det om ulikeartet idealkonkurrens. Der flere straffbare handlinger, forøvd av samme person, kommer under pådømmelse samtidig, anvendes bestemmelsene i realkonkurrens.

2.4 Hvordan ID-krenkelser straffes etter gjeldende rett

2.4.1 Strl. § 372 (2) - Bruk av uriktig legitimasjon

Bestemmelsen setter straff for ID-krenkelser som skjer ved at lovbryteren utgir seg for å være en annen ved å framvise dennes legitimasjon jf. § 372 (2). Den er plassert i straffelovens tredje del om forseelser jf. § 2. Dette betyr at forsøk ikke er straffbart jf. § 49 (2).

Skyldkravet i § 372 (2), er forsett jf. § 40. Gjerningsmannen må være klar over at han begår en forbrytersk handling, enten ved at følgen er "tilsiktet", eller ved at følgen er uønsket, men gjerningsmannen allikevel "har regnet den som sikker eller overveiende

²⁷ Eckhoff (2001) s. 127-128

²⁸ Andenæs (2004) s. 101

sannsynlig”. Forsettet må dekke hele det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen.²⁹ Medvirkning er straffbart, men synes imidlertid å være lite problematisert i praksis, og skal derfor ikke behandles nærmere.

Bestemmelsen rammer den som ”ikler” seg en annens identitet ved ”løgnaktig å utgi seg for en i en bevitnelse, et personpass eller et liknende legitimasjonspapir omhandlet person”. I tillegg er det et krav om at ”ikledelsen” av uriktig identitet skjer i ”hensikt å tilvende seg eller andre en fordel eller å skade noen”. Fordelen behøver ikke å være av økonomisk art.³⁰ Kravet om hensikt medfører at det ikke er straffbart å ”ikle” seg en annens identitet dersom dette ikke gjøres i den nevnte hensikt. Eksempel på tilfeller som kan rammes av bestemmelsen, er benyttelse av andres pass ved innreise til landet, da man ”Løgnaktig utgir seg” for å være en annen. I to tingrettsavgjørelser fra 2009 ble tiltalte i begge saker domfelt etter § 372 (2) for bruk og framvising av uriktig pass. I den ene saken var hensikten å søke asyl i Norge.³¹ Tiltalte i den andre saken viste brorens pass da han ble stoppet i tollene ved innreise fra Sverige, fordi han hadde mistet sitt eget. I begge avgjørelsene ble det påpekt at de tiltalte hadde til hensikt å ”tilvende seg en fordel”, og i sistnevnte sak uttalte retten at fordelen lå i å unngå de problemer innreise til landet uten legitimasjonspapir ville medføre.³²

2.4.2 Strl. § 257 - Tyveri

Bestemmelsen setter straff for den som ”borttar” eller medvirker til å ”bortta” en gjenstand. Skyldravet er forsett jf. avsn. 2.4.1. I tillegg er det etter bestemmelsen et krav om at gjerningspersonen må ha hatt til hensikt å oppnå en uberettiget vinning. Begrepet ”i hensikt” innebærer at vinningen må ha vært målet/motivet for handlingen, men det kreves imidlertid ikke at vinningen var hovedformålet med handlingen. Det er økonomisk vinning bestemmelsene tar sikte på å ramme, men dette er ikke et krav.

²⁹ Andenæs (2004) s. 233

³⁰ Matningsdal (1998) I s. 182

³¹ TOSLO-2009-171206

³² THEGG-2009-185508

Skyldkravet etter § 257, innebærer at vinningen må være *uberettiget*.³³ Tilfeller som ikke er gjort straffbare fordi handlingen må anses for å være berettiget, er der det skjer en ulovlig selvtekt, men hvor gjerningsmannen skaffer seg noe han har krav på i forhold til eieren. Heller ikke dersom vedkommende tar en gjenstand til dekning av et krav på eieren, er kravet til uberettiget vinnings hensikt oppfylt.³⁴ Kravet til vinnings hensikt kan ikke anses oppfylt der vedkommende kun har hatt til hensikt å skaffe seg midlertidig kreditt, og ikke varig vinning, dersom han har vilje og evne til å betale tilbake. En slik handling har lovgiver ikke ment å gjøre straffbar, men da en slik forståelse ikke kan utledes direkte fra lovteksten, må den begrunnes i den alminnelige rettsstridsreservasjonen.³⁵

En typisk ID-krenkelse kan starte med at personlig informasjon, som skattekort, selvangivelser o.l. ”borttas” fra postkasser. Det er videre et vilkår for å kunne straffes etter bestemmelsen, at gjenstanden ”helt eller delvis tilhører en annen”. Handlingen rammes med andre ord ikke dersom gjerningspersonen eier den selv. I forhold til eksempelet ovenfor, vil dette anses oppfylt da det her var klart at brevene ikke tilhørte gjerningsmannen. Gjenstanden må videre fravendes i ”hensikt” å skaffe seg eller andre ”uberettiget vinning” ved ”tilegnelsen av gjenstanden”. Da brev som blir stjålet fra postkasser som ledd i en ID-krenkelse, tilvendes for å svindle til seg varer og tjenester i offerets navn jf. § 270, er det handlet ”i hensikt” å skaffe seg eller andre en ”uberettiget vinning” ved ”tilegnelsen av gjenstanden” jf. § 257. Det objektive gjerningsinnhold er dermed oppfylt.³⁶ I forhold til ID-krenkelser ved ”skimming”, kan selve kopieringen anses for å være tyveri, da den personlige informasjonen som ligger i kortene, må anses for å være ”borttatt” jf. § 257. Også når kopierte kortopplysninger brukes til direkte uttak fra minibank eller manipulering av automater, rammes dette av § 257, da det i ”vinnings hensikt”, er ”borttatt” penger fra fornærmedes konto.³⁷ ID-krenkelser ved tyveri, rammes ofte av bestemmelsen om grovt tyveri jf. § 258, men siden gjerningsbeskrivelsen er lik for bestemmelsene, behandles ikke § 258 nærmere.

³³ Matningsdal (2010) II note 2047

³⁴ Rt.2002 s. 1385

³⁵ Haugen (1996) s. 250

³⁶ Andenæs (2008) kap. 29

³⁷ NOU:1985:31 s. 33

Dersom skyldkravet i forhold til et eller flere av elementene i gjerningsinnholdet skulle mangle, kan det ikke straffes etter bestemmelsen.³⁸ En avgjørelse fra Follo tingrett kan være illustrerende for rettens subsumsjon i forhold til oppfyllelsen av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet i konkurrans med § 270 (1) om bedrageri: ”Retten fant det bevist utover enhver rimelig tvil at de tiltalte A og B *borttok* fornærmede TSs Mastercard og at de i perioden 08.04-24.04.2006 *forledet* ansatte i firmaer som beskrevet til å utlevere seg varer og tjenester som der beskrevet ved benyttelse av det stjålne kredittkort og fortiet at de ikke hadde fullmakt fra fornærmede til å benytte kortet som *medførte tap eller fare for tap*. De tiltalte handlet *forsettlig og med vinnings hensikt*.” Her slår retten fast i en setning at det foreligger forsett uten at dette drøftes nærmere. Da det synes som at ID-krenkelser vanskelig lar seg gjennomføre uten forsett, er forsettskravet sjelden problematisert i praksis. Dette kan komme til uttrykk ved at retten konstaterer at det er utvist ”fast forbrytersk forsett” jf. TFOLL-2008-99861-2.

Forsøk på tyveri er straffbart jf. § 49. Fullbyrdet tyveri foreligger straks tyven har ”begynt å råde over gjenstanden” for å ta den med seg.³⁹ I tilfeller hvor det lykkes gjerningspersonen å ”bortta” bankkortet fra eieren, straffes dette derfor normalt som fullbyrdet tyveri. Ettersom benyttelse av stjålet eller kopiert kort til direkte uttak fra minibank skal straffes som tyveri jf. § 257,⁴⁰ statueres det kun forsøk på tyveri i tilfeller hvor det ikke lykkes gjerningspersonen å ”bortta” penger, fordi det enten ikke er dekning på kortet, det er sperret, eller betalingsautomaten av andre grunner avviser transaksjonen.⁴¹

³⁸ Andenæs (2008) s. 316-317

³⁹ Matningsdal (2010) I s. 272

⁴⁰ NOU:1985:31 s. 33

⁴¹ TFOLL-2008-99861-2

Medvirkning er straffbart, jf. ordlyden ”medvirker til å bortta en gjenstand”. Det kreves ikke at medvirkningen har vært nødvendig for resultatet for å konstatere straffansvar.⁴² For den som medvirker til tyveri, må det også for medvirkeren foreligge ”vinnings hensikt”.⁴³ Tiltalen i en sak for Oslo tingrett⁴⁴ lød subsidiært på medvirkning til tyveri. Tiltalte hadde utstyrt andre med kopierte bankkort, som deretter ble misbrukt ved direkte uttak fra minibank. Gjerningspersonen medvirket således til å ”bortta” penger, ettersom de falske bankkortene var en forutsetning for at tyveriet kunne gjennomføres. Tiltalte var innforstått med at kortene ville bli brukt til økonomisk vinning, og kravet til ”vinnings hensikt” var dermed oppfylt.

2.4.3 Strl. § 182 (1) jf. strl. § 183 - Dokumentfalsk

Ettersom ID-krenkelser forutsetter at man ”ikler” seg en annens identitet, kan forfalsking av dokument inneholdende personopplysninger, være en forutsetning for at krenkelsen gjennomføres. Bestemmelsen setter straff for ”Den der i rettsstridig Hensikt benytter som ægte eller uforfalsket et eftergjort eller forfalsket Dokument eller som medvirker hertil”. Dokumentet er ”eftergjort” når det i sin helhet er falskt, mens det er ”forfalsket” når innholdet er endret. Det kan oppstå tvil om et dokument er ”eftergjort” eller ”forfalsket”, men tvilen er uten praktisk betydning da alternativene er likestilt strafferettslig.⁴⁵ Strl. § 182 kan være aktuell å benytte ved ID-tyveri etter § 372 (2), men utover dette er bestemmelsen mindre aktuell. Ved ID-krenkelser blir ofte falskt dokument benyttet til en bedragerihandling, og derfor er § 183 som setter straff for dokument som anvendes ved ”Middel til forøvelsen av en forbrytelse” mest praktisk. Det er også etter § 183 det vilkår at dokumentet må være ”eftergjort” eller ”forfalsket”, og må benyttes som ”ekte eller uforfalsket”. Strl § 182 konsumeres således av § 183,

⁴² Ibid s. 326

⁴³ Ibid s. 340

⁴⁴ TOSLO-2010-1173

⁴⁵ Bratholm (1995) s. 405-406

slik at det kun er § 183 som kommer til anvendelse i disse tilfellene.⁴⁶ Skyldkravet for begge bestemmelser er forsett, se avsn. 2.4.1.

I den tidligere nevnte saken i Follo tingrett, hadde gjerningspersonene opprettet falske e-postadresser som ble brukt for å omadressere post fra fornærmede til en selv. Dette var mulig ved at postkasser gjerningspersonene disponerte ble merket med fornærmedes navn. Både e-postadressene, og postkassene, må derfor sies å være dokument som er ”eftergjort”. Overfor Posten, ble dokumentene benyttet som ”ekte eller uforfalsket”, da de ikke hadde kunnskap om forfalskningen. Hensikten var å benytte tilsendt post til videre vinningslovbrudd. Vilkåret om at dokumentet må benyttes ved ”Middel til forøvelsen av en forbrytelse” var således også oppfylt, og hele gjerningsinnholdet i straffebudet jf. § 183, var dermed overtrådt. I samme sak hadde gjerningspersonene i elektroniske bestillinger sendt H&M Rowells, utgitt seg for uriktig å være rette eier ved bl.a. å oppgi hans navn og adresse.⁴⁷ Bestemmelsen i § 183 rammet også denne handlingen, da e-postadressene, de falske postkassene, og de elektroniske bestillingene, må sies å ha vært et ”eftergjort” eller ”forfalsket dokument” som i ”rettsstridig hensikt”, ”ble benyttet som ekte” jf. § 183. Straffebudets gjerningsinnhold var dermed overtrådt også for denne krenkelsen. Strl. § 183 kan også ramme forfalsking av bankkort, jf. Rt. 2009 s. 397, da dette gjøres som ”middel til forøvelsen av” bedrageri jf. § 270 og § 271, evt. tyveri jf. § 257 og § 258.

Forsøk jf. §§ 182 og 183, er straffbart jf. § 49. Det kreves ikke at mottakeren faktisk er lurt for å statuere fullbyrdet forbrytelse, men hvis dokumentet skal sendes enten i posten eller over nettet, kan det statueres forsøk dersom dokumentet av ulike grunner ikke kommer frem.⁴⁸ I Rt. 2009 s. 397, forsøkte gjerningspersonen å gjennomføre et databedrageri overfor Visa. Det ble forsøkt utbetalt 65 000 kr i penger/og eller varer ved bruk av falske bankkort. Transaksjonene ble imidlertid ikke godkjent, og beløpet ikke utbetalt. Fullbyrdet forbrytelse forelå derfor ikke. ID-krenkelsen rammet imidlertid både forsøk på bedrageri jf. § 270 (1) nr. 2, da det var oppstått ”fare for tap”, og forsøk på

⁴⁶ Bratholm (1995) s. 407

⁴⁷ TFOLL-2008-99861-2

⁴⁸ Bratholm (1995) s. 408

dokumentfalsk jf. § 183, da falske kort må sies å være et "eftergjort" eller "forfalsket" dokument, anvendt som "middel til forøvelsen av en forbrytelse" (som her var bedrageri).

Medvirkning er straffbart etter begge bestemmelser, se avsn. 2.4.2. I Rt. 2009 s. 397, tillot en innehaver av et serveringssted bruk av falske kort ved betaling. Totalt fem ulike forfalskede kort ble av hovedmannen benyttet ved betalingene. Innehaveren ble dømt for "medvirkning til bruk av falske dokumenter" jf. § 183. Selv om det som nevnt i avsn. 2.4.2 ikke kreves at medvirkningen har vært nødvendig for resultatet for å konstatere ansvar, taler det imidlertid sterkt for ansvar dersom dette kan konstateres. Dette fremgår også av Høyesteretts premiss i denne saken, hvor det konstateres at handlingen var "nødvendig for at bedrageriene skulle kunne lykkes" jf. Rt. 2009 s. 397

2.4.4 Strl. § 270 - Bedrageri

Strl. § 270 (1) setter straff for "den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for".

Bestemmelsen består av et subjektivt og et objektivt gjerningsinnhold. For at det objektive gjerningsinnhold skal være oppfylt må gjerningspersonen "ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for." Det finnes ingen begrensninger i forhold til hvordan villfarelsen kan fremkalles, styrkes, eller utnyttes. Det behøver ikke å skje ved skriftlige eller muntlige utsagn, også fortelser, konkludent adferd, og bruk av godtroende tredjemann til å fremkalle villfarelsen rammes. Videre kreves det årsakssammenheng mellom villfarelsen og at den annen part "forledes" til en "handling". Handlingen må også forvolde et tap eller fare for tap. Bestemmelsen sikter her på formuestap.⁴⁹

⁴⁹ Bratholm (1995) s. 713-721

Det subjektive skyldkravet er forsett. I tillegg består gjerningsinnholdet i at det må ha vært handlet i ”uberettiget vinnings hensikt” jf. avsn 2.4.1 og 2.4.2.⁵⁰ Ut fra rettspraksis synes det som regel ikke å være tvilsomt at ”vinnings hensikt” foreligger ved ID-krenkelser. Imidlertid forekommer unntak, som avgjørelsen i Rt. 2002 s. 1385. Avgjørelsen gjaldt ID-krenkelse ved bedrageri. Tiltalte forsøkte å ”forlede” jf. § 270 (1) ansatte i en bank til å overføre penger fra konto tilhørende hans mor, til sin egen konto ved hjelp av et forfalsket brev jf. § 183. Han ”ikledde” seg således morens identitet. Skyldkravet etter strl. § 270(1) og § 257, innebærer at vinningen må være *uberettiget*.⁵¹ Retten kom til at tiltalte hadde rett på pengene da disse stammet fra salg av bil som ble gitt ham i gave på 18-års dagen. Når det gjaldt tiltaltes forhold til banken uttalte retten at det ”er nærliggende at han kan ha ment å ha krav på-også i forhold til banken-å få pengene fra denne kontoen”. Motivet hans var dermed ikke å oppnå en ”uberettiget vinning”, verken overfor moren eller banken. Tiltalte handlet derfor med *berettiget* vinnings hensikt, da en vinning vedkommende har krav på, ikke anses for ”uberettiget”. Tiltalte ble derfor frifunnet da gjerningsbeskrivelsen i straffebudet ikke var overtrådt.⁵²

Som tidligere nevnt i avhandlingen, starter som regel ID-tyveri med innsamling av personopplysninger tilhørende en eller flere bestemte personer. Disse opplysningene kan videre misbrukes ved at det opprettes telefonabonnement o.l i fornærmedes navn, eller ved at kredittkort blir bestilt og igjen misbrukt til handel av varer over internett. Slike handlinger rammes av § 270 (1), ved at gjerningspersonen ”fremkaller en villfarelse” hos de ansatte der handelen blir foretatt. Villfarelsen unyttes ved at de ansatte ”rettsstridig blir forledet” til å godkjenne handelen, da det ikke handles med fullmakt. I det transaksjonen belastet offerets konto, volder handlingen ”tap eller fare for tap” for selskapet, og evt. også for offeret. To menn ble i den tidligere nevnte saken fra Follo tingrett,⁵³ dømt for flere tilfeller av ID-tyveri der fremgangsmåten var som ovenfor nevnt. Ofrene forsto at de var blitt utsatt for en kriminell handling ved mottakelse av regninger på ulike kjøp de ikke selv hadde foretatt, eller ved at kontoen

⁵⁰ Ibid (1995) s. 713-717

⁵¹ Matningsdal (2010) II note 2047

⁵² Rt. 2002 s. 1385

⁵³ TFOLL-2008-99861-2

var tømt for penger. Gjerningspersonene ble imidlertid ikke avslørt før en av dem ble stoppet i en trafikk kontroll hvor politiet fant en ”isboks” i bilen full av brev inneholdende personlig informasjon.

En annen type ID-krenkelse som rammes av § 270 er ”Phishing”. Det er en form for elektronisk ID-krenkelse over nett. Vanligvis går ”phishing” ut på at e-post sendes til et stort antall mottakere ved bruk av spamteknologi hvor gjerningspersonen f. eks utgir seg å være mottakerens bank. Mottaker ”forledes” til å logge seg på med brukernavn og passord på en falsk nettside som er lik bankens nettside. På denne måten ”fremkalles en villfarelse” hos mottaker, ved at det ikke er klart for vedkommende at påloggingen skjer på en falsk nettside. Gjerningsperson kan nyttiggjøre seg personopplysningene som oppgis til f. eks produksjon av falske betalingskort, eller til å tømme kundens konto ved kontantuttak eller urettmessige betalinger. Dermed ”voldes det tap eller fare for tap”.⁵⁴ Ettersom ID-krenkelsen skjer via internett, kan det ut fra en naturlig fortolkning av ordlyden i § 270 (1) nr. 2, synes som at ”phishing” rammes av bestemmelsen om databedrageri. Imidlertid fremgår det av forarbeidene til bestemmelsen, at § 270 (1) nr. 2 er ment å ramme tilfeller hvor gjerningspersonen direkte mater opplysningen inn i datamaskinen, uten at noe menneske er involvert.⁵⁵ Ved ”phishing” forledes fornærmede til en falsk nettside, hvor personopplysningene oppgis. Man kan dermed si at bedrageriet er avhengig av et annet menneskes handling. Av den grunn synes det mest naturlig å subsumere handlingen under første ledd om vanlig bedrageri, jf. ordlyden: ”forleder *noen* til en handling”. Det synes ikke å fremgå av rettspraksis hva som er riktig rettsanvendelse, men ut fra de ovenfor nevnte momenter foreligger det imidlertid holdepunkter for at det er § 270 (1) om vanlig bedrageri som rammer ”phishing”.

⁵⁴ Ot. Prp. nr. 22 (2008-2009) s. 46

⁵⁵ Matningsdal (2010) I s. 403

2.4.5 Strl. § 270 (1) nr. 2 - Databedrageri

Databedrageri straffes etter § 270 første ledd nr. 2, og ble tilføyd ved lov av 12. juni 1987 nr. 54 som ledd i bekjempelsen av datamisbruk. Bestemmelsen retter seg mot den som "ved bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning, ved endring i data eller programutrustning eller på annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen". Det er som i første ledd, krav om at det er handlet med forsett og i vinnings hensikt.

Dersom skyldkravet jf. § 270 (1) er oppfylt, vil det være tilstrekkelig for å konstatere fullbyrdet forbrytelse at uriktige data er matet inn i datamaskinen dersom disse er egnet til å påvirke resultatet direkte, da bestemmelsen anses overtrådt allerede ved "fare for tap".⁵⁶ "Skimming", er en type kortsvindel, som bl.a rammes av § 270 (1) jf. nr. (2). Metoden går ut på at magnetstripen i bankkortet blir avlest av en maskin som er installert i selve betalingsterminalen, f.eks i butikk eller minibank. Skimmingutstyret består av en montert kortleser og et videokamera som kopierer informasjonen i kortet og filmer koden. Den kopierte informasjonen brukes for å produsere falske bankkort med identisk informasjon i magnetstripen som i de ekte kortene.⁵⁷ Databedrageribestemmelsen er aktuell i de tilfeller hvor skimmingen har den følge at penger blir overført til gjerningspersonens konto uten at noe annet menneske er involvert. Det er således ikke krav om at noen blir "forledet" jf. første ledd. Bedrageriet skjer ved bruk av "uriktig eller ufullstendig opplysning", "endring i data eller programutrustning", eller ved at gjerningspersonen på "annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling". Det kan imidlertid være noe uklart hvilket, eller hvilke av disse alternativer som rammer handlingen. Rettspraksis konstaterer kun at "skimming" straffes i henhold til bestemmelsen om databedrageri, uten å utdype hvilket vilkår som er dekkende for handlingen. Det kan derfor tenkes at alle de alternative vilkårene kommer til anvendelse. Kortkopieringen leder videre til at det oppstår "tap eller fare for tap", og straffebudet er dermed overtrådt ved handlingen. Strl. § 145 (2) om "uberettiget å skaffe seg adgang til data eller programutrustning" i hensikt

⁵⁶ Rt. 1991 s. 532

⁵⁷ Prop. 14L (2010-2011) s.1

”å skaffe noen en uberettiget vinning”, kan anvendes i konkurrans med § 270 (1) nr. 2, og § 257. Dette var tilfellet i en avgjørelse fra Oslo tingrett.⁵⁸ I saken hadde tiltalte skaffet seg adgang til lagrede data fra 300 betalingskort ved montering av skimmingutstyr. Han hadde derfor ”uberettiget brutt en beskyttelse”, for å skaffe seg ”adgang til data eller programutrustning”. Siden hensikten var å benytte den kopierte kortinformasjonen til urettmessig å bortta penger fra tilhørende bankkonti, kom retten til at han hadde handlet ”i hensikt å skaffe noen en uberettiget vinning” jf. § 145. Straffebudets gjerningsinnhold var med dette oppfylt.

Forsøk på bedrageri er gjort straffbart, jf. § 49. For at fullbyrdet bedrageri skal foreligge, er det tilstrekkelig at det foreligger fare for tap.⁵⁹ Når det gjelder bedrageri som skjer ved ID-krenkelse, vil det normalt statueres forsøk i tilfeller hvor det ikke lykkes gjerningspersonen i å ”fremkalle, styrke, eller utnytte en villfarelse” jf. § 270 (1) fordi det ikke enda er oppstått ”fare for tap”. Dersom gjerningspersonen forsøker å handle varer over internett, men kundebehandleren får mistanke om at vedkommende urettmessig forfører over kortet, og således ikke godkjenner transaksjonen, lykkes gjerningspersonen derfor ikke å ”framkalle en villfarelse”, og det foreligger således kun forsøk på bedrageri.⁶⁰ Gjerningspersonen kan ha til hensikt å anvende forfalskede kort til betaling for varer og tjenester ved betalingsautomater i butikker etc. Dersom betalingsautomaten ikke aksepterer betalingen, foreligger det kun forsøk på databedrageri jf. § 270 (1) nr. 2.

Medvirkning er straffbart jf. § 270 (2), da det fremgår at ”medvirkning straffes på samme måte”, se avsn. 2.4.2. En forutsetning for at ID-krenkelser i form av ”skimming”, kan la seg gjennomføre, er at kopieringsutstyr blir montert i en betalingsterminal eller minibank. I en avgjørelse fra Oslo tingrett, hadde innehaveren av en dagligvarebutikk tillatt at kopieringsutstyr ble installert i terminalene. Han var klar over at installeringen av utstyret skulle ”medføre urettmessig vinning for andre personer”, og at han selv ”skulle motta kr 200 000 for sin *medvirkning*”. Retten kom

⁵⁸ TOSLO-2010-1173

⁵⁹ Bratholm (1995) s. 720

⁶⁰ TFOLL-2008-99861-2

derfor til at han hadde handlet dermed med ”vinnings hensikt”. Vilkårene i § 270(1) nr. 2 jf. § 271 var ellers oppfylt, og han ble dømt for medvirkning til grovt bedrageri.⁶¹

2.4.6 Strl. § 271 - Grovt bedrageri

Bestemmelsen kommer til anvendelse i tilfeller der straffverdigheten er høyere enn ved vanlig bedrageri. Det skal foretas en helhetsvurdering der følgende momenter, opplistet i straffebudet, skal tas i betraktning: ”Om handlingen har voldt betydelig økonomisk skade, om den skyldige har foregitt eller misbrukt stilling eller oppdrag, om han har forledet allmennheten eller en større krets av personer, om han har bokført uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap, eller om han vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred”. Bestemmelsen viser til § 270, og gjerningsbeskrivelsen må her være oppfylt for at § 271 skal komme til anvendelse. Hvorvidt det settes straff for § 270 eller § 271 har den konsekvens for gjerningspersonen at strafferammen dobles til 6 år ved grovt bedrageri. I skrivende stund pågår det en sak om ID-krenkelser i Oslo tingrett, som har fått tilnavnet ”Plastic Fantastic”. I saken er 16 personer tiltalt for svindel, og forsøk på svindel av til sammen 22 millioner kr. ved kontantuttak med falske bankkort. Flere av de 50 fornærmede er velstående mennesker, og det spekuleres i om den ene tiltalte skaffet til veie personopplysninger gjennom sitt tidligere arbeid i Postbanken. De tiltalte skal også ha fått tilgang til personlige opplysninger ved tyveri fra skap på treningssentre.⁶² Flere av momentene det skal legges vekt på ved vurderingen av om et bedrageri skal anses for grovt jf. § 271, synes å være til stede i denne saken. Krenkelsen har ”voldt betydelig økonomisk skade”, de har ”forledet en større krets av personer”, og det er også mulig en eller flere av de tiltalte har ”misbrukt sin stilling”. Det vil derfor være naturlig å anta at tiltalen i denne saken lyder på grovt bedrageri jf. § 271.

Dersom det unndratte beløp ligger på 100 000 kr. og oppover, er vanlig praksis å dømme for grovt bedrageri jf. Rt. 2006 s. 853. Ettersom det uansett skal foretas en

⁶¹ TOSLO-2010-1173

⁶² Lothe (2010) og Holland (2010)

helhetsvurdering ved avgjørelsen, kan det imidlertid tenkes tilfeller der selve beløpet er tilsvarende høyt, men at tiltalen allikevel lyder på vanlig bedrageri jf. § 270 (1), og ikke for grovt jf. § 271. Dette var tilfellet i LB-2005-43973. I saken opprettet gjerningspersonen kontoer i andres navn ved hjelp av personopplysninger. Deretter skaffet han seg kredittkort eller annen type legitimasjon, og foretok uttak på ca. 300 000 kr. At det ikke ble dømt for grovt bedrageri i saken, kan skyldes at retten fant at utover beløpets størrelse forelå ikke slike momenter som det i henhold til bestemmelsen skal legges vekt på ved vurderingen av bedrageriets grovhet.

2.5 Grensen mellom straffri forberedelse og straffbart forsøk

I strafferetten vil man normalt skille mellom straffri foreberedelse, forsøk, og fullbyrdet forbrytelse. Imidlertid kan forberedelseshandlingen være straffbar i seg selv enten ved forsøk eller fullbyrdet forbrytelse.

Strl. § 372 (2), anses for å være den minst klanderverdige formen for ID-krenkelse, da bestemmelsen straffes som forseelse. Da forsøk på forseelse ikke er straffbart, har dette den konsekvens at svindlere straffritt kan samle persondata om folk med sikte på å bruke dem til identitetstyveri, da et vilkår for straff etter § 372 (2), er at persondataene brukes ”i hensikt å tilvende seg eller andre en fordel eller å skade noen”.

Straffri forberedelse til ID-krenkelse vil derfor i mange tilfeller omfatte selve innsamlingen av personopplysninger som siden brukes for å oppnå uberettiget vinning.

Utgangspunktet etter gjeldende rett er derfor at det ikke er straffbart å sette seg i besittelse av en annens identitet, og selve ”Ikledelsen” av uriktig identitet vil derfor være straffri forberedelse til forsøk på ID-krenkelse jf. § 49.⁶³

⁶³ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) s. 46

Utover det faktum at innsamling av personopplysninger anses for å være en straffri forberedelseshandling, viser ikke praksis eller litteratur på andre konkrete eksempler på hva som vil være forberedelseshandling ved ID-krenkelser. Dette skal derfor ikke vurderes nærmere. I stedet skal jeg behandle strl. § 186 som frem til nylig har satt straff for innføring av utstyr fra utlandet brukt til ”skimming” av bankkort i Norge, og dermed har blitt ansett for å være en straffbar forberedelseshandling.⁶⁴

2.6 Straffbar forberedelse jf. strl. § 186

Det er ikke uvanlig at utstyr som brukes ved ”skimming” av bankkort innføres til Norge fra utlandet. Frem til nylig har innføring utstyret vært straffbart som forberedelse til dokumentfalsk jf. § 186.⁶⁵

Strl. § 186 har følgende ordlyd ”Den, som til Forberedelse af Dokumentfalsk forfærdiger eller anskaffer falsk Segl, stempel eller merke eller andre Gjenstande, der tilkjendegiver sig som bestemte til at benyttes til Eftergjørelse eller Forfalskning, eller i saadan Hensigt tilvender seg et ægte Segl, Stempel eller Merke, eller som medvirker hertil straffes med bøter eller med Fængsel indtil 3 Aar.”

Høyesterett avsa dom den 14. oktober 2010 i sak som gjaldt innførsel av skimmingutstyr til Norge. Resultatet ble at den type handlinger ikke er straff bare etter § 186, og heller ikke rammes av andre regler i straffeloven. Utgangspunktet for å ilegge straff for en handling etter straffeloven, er at den må være underlagt norsk retts jurisdiksjon jf. § 12. Ved handlinger foretatt i utlandet av en utlending blir problemstillingen derfor i hvilken utstrekning norsk straffelov kommer til anvendelse på forholdet.⁶⁶ I saken var skimmingutstyret anskaffet/tilvirket i utlandet av en

⁶⁴ Prop 14L (2010-2011) s. 2-3

⁶⁵ Prop. 14L (2010-2011) s. 1

⁶⁶ Andenæs (2004) s. 556

utlending, og for at § 186 skulle komme til anvendelse, måtte derfor gjerningsinnholdet i § 12 nr. 4 eller § 12 (2) være oppfylt. I strl. § 12 nr. 4 er det opplistet en rekke straffebud der strl. kommer til anvendelse selv om handlingen er foretatt i utlandet av en utlending. Strl. § 186, er imidlertid ikke blant disse, og retten kom derfor til at straff ikke kunne pådømmes etter § 12 nr. 4. Strl. § 12 (2) har følgende ordlyd: ”I tilfelle, hvor en handlings straffbarhet avhenger eller påvirkes av en inntrådt eller tilsiktet virkning, betraktes handlingen som foretatt også der hvor virkningen er inntrådt eller tilsiktet inntrådt”. Straffbarheten etter § 186 ”avhenger” eller ”påvirkes” imidlertid ikke av en ”inntrådt eller tilsiktet virkning”. Retten kom derfor til at heller ikke strl. § 12 (2) kunne benyttes på forholdet, og innføring av utstyr som brukes ved skimming vil derfor utelukkende ha gjerningssted i utlandet. Høyesterett konkluderte derfor med at innføring av skimmingutstyr fra utlandet ikke er straffbart etter gjeldende norsk rett.

Politikerne har imidlertid erkjent at avgjørelsen har ført til et hull i straffeloven som ikke er ønskelig, og en ny lovbestemmelse er under bearbeiding. Strl. § 186 i sin nåværende form er ikke videreført i strl. av 2005, men gjerningsinnholdet vil dekkes fullt ut av den nye bestemmelsen om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. jf. strl. av 2005 § 201.⁶⁷

Konsekvensen av Høyesteretts avgjørelse, er at personer som er domfelt, eller sitter i varetekt for innføring avskimmingutstyr jf. § 186, må løslates.⁶⁸ At det ikke er straffbart, betyr også at personer mistenkt for den type handlinger ikke kan pågripes eller fengsles.⁶⁹ Imidlertid ligger det i denne type forbrytelses natur at de ofte begås i samarbeid mellom flere gjerningspersoner. Gjerningspersonene vil derfor uavhengig av § 186, uansett kunne straffes etter § 162 c som forbyr å inngå forbund (avtale) om å begå kriminelle handlinger.⁷⁰

⁶⁷ Berentsen (2010)

⁶⁸ Dahl (2010)

⁶⁹ Prop. 14L (2010-2011) s. 3

⁷⁰ Prop. 14L (2010-2011) s. 2

2.7 ID-krenkelse som ledd i organisert virksomhet

Straffeloven § 60 a, setter straff for handlinger der strafferammen forhøyes fordi lovbruddet er skjedd som ledd i ”virksomheten til en organisert kriminell gruppe” jf. § 162 c. om å inngå ”forbund” med noen. Med organisert kriminell gruppe menes ”en gruppe på 3 eller flere personer som har som hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger” jf. § 60 a. Bestemmelsene gjør seg spesielt gjeldende ved ID-krenkelser i form av kortsvindel, typisk ved ”skimming” jf. avsnitt 2.6. I Rt. 2009 s. 397, uttalte retten at ”Den kriminalitet saken gjelder, fordrer planlegging og organisering over tid”. Det er ikke uvanlig at den organiserte virksomheten igjen kan ha forgreininger til utlandet, ved at ”Man operer på tvers av landegrensene med medvirkere av ulike slag” jf. Rt. 2009s. 397. Det er kriminelle fra Øst-Europa som er mest aktive med slike bedragerier, og som det går frem av avsnittet ovenfor, anses derfor ID-krenkelser for å være en type grenseoverskridende kriminalitet. I den nevnte Høyesterettsavgjørelsen var rollefordelingen organisert slik at den ene av de 3 tiltalte installerte skimmingutstyret, og sørget dermed for at den personlige informasjonen i kortene ble kopiert. De andre produserte så falske bankkort, og misbrukte deretter disse i utlandet. Anvendelse av strl. § 60a i konkurrans med andre bestemmelser om ID-krenkelser, har den konsekvens straffutmålingen kan bli forhøyet, da det blir ansett å være ekstra straffverdig at forbrytelser begås som ledd i organisert virksomhet.⁷¹

2.8 Straffutmåling

Straffutmåling i forhold til de ulike straffebudene som rammer ID-krenkelser skal behandles.

⁷¹ Andenæs (2004) s. 446

Skjerpende og formildende omstendigheter spiller inn ved straffutmålingen utover selve handlingen. Da slike omstendigheter vil variere fra sak til sak, kan det derfor være vanskelig å si noe sikkert om straffutmålingen i forhold til den enkelte bestemmelse. De presenterte tall kan allikevel gi en grov antydning om nivået.

Straff for medvirkning, forsøk, og fullbyrdet forbrytelse behandles ikke særskilt, da det vil bli for omfattende i forhold til oppgavens omfang.

2.8.1 Momenter av betydning for straffutmålingen

Ved de forskjellige ID-krenkelsene, kan f.eks. grad av forsett og gjerningspersonens motiv ved handlingen være omstendigheter som kan spille inn ved straffutmålingen utover selve lovbruddet.⁷²

Også forhold som ligger utenfor selve handlingen kan ha betydning for utmålingen av straffen. Lang saksbehandlingstid jf. EMK art. 6 nr. 1, og avgivelse av uforbeholden tilståelse jf. strl § 59 (2), kan anses for å være formildende omstendigheter ved straffutmålingen. Dersom tiltalte tidligere er straffedømt, kan dette derimot være en skjerpende omstendighet ved utmålingen.⁷³

Et annet moment som også gjør at det antydede straffenivået kan være noe upresist, er at krenkelsene som regel rammes av flere bestemmelser i konkurranseloven. Dette kan f.eks. gjelde § 60 a om handling som ledd i organisert virksomhet. Dersom retten kommer til at en ID-krenkelse er begått som ledd i § 60a, anses dette for å være et straffskjerpende moment ved straffutmålingen, hvor maksimumsstraffen i straffebudet forhøyes til det dobbelte, men likevel ikke med mer enn 5 års fengsel.

⁷² Andenæs (2004) s. 465-475

⁷³ Ibid

2.8.2 Hensyn som vektlegges ved straffutmålingen

Det gjennomgående syn ved rettens vurdering i forskjellige saker som omhandler ID-krenkelser, og i hovedsak Skimmingvirksomhet, er at ”straffverdigheten ved kriminaliteten er meget høy” jf. TOSLO-2010-1173, og at en for denne typen ID-krenkelser står ovenfor ”omfattende og samfunnsskadelig straffbar virksomhet”, jf. Rt. 2009. s. 397.

I tillegg legger retten vekt på at handlingene fremstår som plagsom for de fornærmede, og at det innebærer en krenkelse av privatliv.⁷⁴

I Rt-2009-397, uttalte førstvoterende at potensialet for økonomisk vinning ved ID-krenkelse som skjer ved skimmingmetoden er betydelig, og at det derfor bør det gjelde et strengt alminnelig straffenivå i slike saker. Bruk av samfunnsstraff anses som lite aktuelt. I forhold til straffutmålingen uttaler førstvoterende videre at ”samfunnsinteressene knyttet til et pålitelig betalingssystem, sammenholdt med vinningspotensialet ved forfalskninger og bedragerier, tilsier at det legges mindre vekt på om utbyttet eventuelt har vært begrenset. Derimot vil omfanget av den ulovlig innhentede kortinformasjonen, fremgangsmåten som er benyttet, mengden falske kort som er produsert og brukt, antallet involverte personer, virksomhetens varighet, graden av organisering, profesjonalitet og internasjonale forgreninger – ved siden av den enkeltes rolle og forsett – stå sentralt ved straffutmålingen”.

Kort oppsummert kan en derfor si at det på bakgrunn av ulike allmennpreventive hensyn bør reageres strengt mot ID-krenkelser, ettersom dette er et økende lovbruddsproblem i samfunnet.

⁷⁴ TFOLL-2008-99861-2

2.8.3 Strl. § 372 (2)

Straffen er bøter eller fengsel i inntil 5 måneder. For utmåling av bøtestraff, kommer i tillegg reglene i § 26 a om idømmelse av bøtestraff sammen med frihetsstraffen, og § 27 om hva det skal tas hensyn til ved beregning av botens størrelse, til anvendelse. Benyttes dokumentet ved et bedrageri, kan § 372 (2) anvendes i konkurrans med § 270. Ved bruk av falskt pass eller legitimasjonspapir, kan det være aktuelt å straffe for dokumentfalsk jf. § 182 i konkurrans med § 372.⁷⁵ I de ovenfor nevnte sakene, ble begge tiltalte dømt til ubetinget fengsel i 60 dager. I avgjørelsen der vedkommende benyttet uriktig pass for å komme inn i landet og søke asyl, uttalte retten at ”allmenpreventive hensyn tilsier streng straff i slike saker, da man ser en tendens til økning av den type kriminalitet”. I en annen avgjørelse var en mann tiltalt for å ha innført 34 kg. khat jf § 162 (1), og for å ha fremvist en annen persons bankkort til sporveiens kontrollører etter at han var tatt på trikken uten gyldig billett jf. § 372 (2). I avgjørelsen ble overtredelsen av § 372 (2) ansett for en skjerpende omstendighet jf. § 63 (2). Tiltalte ble dømt til 21 dager ubetinget fengsel. Det kan derfor synes som om det generelle straffnivået etter § 372 (2) ligger på ca 60 dagers ubetinget fengsel eller lavere.

2.8.4 Strl. §§ 257 og 258 – Tyveri

Strafferammen for tyveri er bøter eller fengsel inntil 3 år. Grovt tyveri straffes med bøter eller fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt skal det legges vekt på en rekke momenter. De momentene som imidlertid synes å ha betydning for ID-krenkelser er: om det har skjedd fra person på offentlig sted, om tyveriet gjelder en betydelig verdi, om gjerningsmannen har vært forsynt med våpen, eller om gjerningen ellers er av samfunnsskadelig art jf. § 257.

⁷⁵ Bratholm (1998) s. 181

Ettersom ID-krenkelse ved tyveri i de fleste tilfeller straffes i konkurrens med bedrageri jf §§ 270 og 271, kan avsn. 2.8.5, og avsn 2.8.6 om straffutmåling for bedrageri, således også være veiledende for straffutmålingen ved tyveri. Jeg skal derfor ikke gå nærmere inn på dette her.

2.8.5 Strl. §§ 182 og 183 - Dokumentfalsk

I henhold til bestemmelsen om dokumentfalsk er normalstraffen inntil 2 år, men kan være opptil 4 år dersom det dreier seg om et innenlandsk eller utenlandsk offentlig dokument jf. § 182. Der § 183 anvendes som ”Middel til forøvelsen av en forbrytelse”, øker strafferammen til 5 år. Dersom en av bestemmelsene anvendes i konkurrens med andre straffebud, kan strafferammen forhøyes til det dobbelte av den lengste straffen i et av straffebudene. jf. § 62.⁷⁶

Ettersom § 183 ofte benyttes i konkurrens med bedrageri jf. § 270, vil strafferammen i disse tilfellene være 10 år, og dersom § 183 anvendes i konkurrens med grovt bedrageri jf. § 271, er strafferammen maksimum 12 år. Det vises derfor til avsnittene om utmåling av straff for bedrageri jf. § 270 og grovt bedrageri jf. § 271.

2.8.6 Bedrageri jf. § 270

Straffen for vanlig bedrageri er bøter eller inntil 3 års fengsel jf § 270 (2).

Dersom straffskylden må anses for å være liten ”på grunn av de tilvendte gjenstanders ubetydelige verdier og forholdene for øvrig”, straffes bedrageriet som en forseelse på samme måte som naskeri jf. § 391 a. (3) jf. (1).⁷⁷ Straffen for naskeri er bøtestraff og/eller frihetsstraff i inntil 6 mnd. Det er noe vanskelig å si eksakt hvor grensen går mellom bøtestraff og fengsel, men det kan synes som at i de tilfeller hvor forholdet

⁷⁶ Bratholm (1995) s. 412

⁷⁷ Ot. Prp. nr. 22 (2008-2009) kap. 11.2.1

ligger i det øvre siktet for hva som kan anses for å være et naskeri, kan betinget fengsel være aktuelt å idømme. I LG-2009-48493, ble tiltalte dømt til fengsel i 60 dager bl.a for kortfalsk og bedrageri. Bedrageriet gjaldt et beløp på 35 000 kr. Retten uttalte at i henhold til Høyesterettspraksis ligger beløpet isolert sett under det som normalt vil lede til ubetinget fengselsstraff. Dette kan tyde på at dersom ID-krenkelser i form av bedrageri utgjør et beløp på rundt 35 000 kr, kan dette være i grenseland mellom idømmelse av ubetinget og betinget fengsel. I en sak for lagmannsretten ble en mann dømt for å ha misbrukt andres personopplysninger til å opprette konto i vedkommendes navn i bank eller kredittkortselskap. Han lyktes i å få tilgang til et beløp på 300 000 kr. Straffen lød i denne saken på ubetinget fengsel i 1 år og 2 mnd, og grensen for når det er aktuelt å idømme ubetinget fengsel er således overtrådt.

2.8.7 Grovt bedrageri jf. § 271

Grovt bedrageri straffes med inntil 6 års fengsel, evt. ileggelse av bøtestraff i tillegg jf. § 270 jf § 271.

I straffesaken avgjort i Follo tingrett, der to menn var tiltalt for ID-krenkelser i form av tyveri av bankkort o.l fra bl. a postkasser, og senere grovt bedrageri ved misbruk av disse, kom retten til at passende straff var 1 år og 8 mnd. for den ene, og 2 år og 3 mnd. for den andre tiltalte. I en sak for Oslo tingrett hvor tre personer var tiltalt for skimming av en mengde kort, ble straffutmålingen 3 år, og 2 x 2 år.⁷⁸ I Rt. 2009 s. 397 fant retten at passende straff var 120 dager, 10 mnd, og 1 år og 3 mnd. For to av de tre tiltalte ble deler av straffen gjort betinget, mens for vedkommende som ble dømt til fengsel i 120 dager ble hele straffen gjort betinget hensett til lang saksbehandlingstid. Ut fra disse sakene kan det synes som at straffutmålingen ligger i den nedre del av strafferammen, og at retten er tilbakeholden med å straffe grove bedragerier i form av ID-krenkelser strengere enn 3 års fengsel.

⁷⁸ TOSLO-2010-1173

2.9 Forholdet mellom gjeldende rett og Straffeloven av 2005

Forslaget om utarbeidelse av ny straffelov ble lagt frem i Kriminalmeldingen i 1978, og det ble nedsatt en kommisjon for dette arbeidet. Bakgrunnen for forslaget var at til tross for gjentatte revideringer, anså man at straffeloven av 1902 ikke lenger var tilpasset dagens ”kriminalpolitiske klima”. Gjennom straffelovens over 100 år lange eksistens har det skjedd betydelige samfunnsendringer hvor nye kriminalitetsformer har kommet til, mens andre igjen har mistet betydning. De kriminalpolitiske endringene i samfunnet var dermed avgjørende for beslutningen om straffelovens fullstendige revisjon.⁷⁹ ID-krenkelser kan være et illustrerende eksempel på kriminalitet som har vokst frem gjennom samfunnets teknologiske utvikling, og som det derfor ble nødvendig å sette straff for i en egen bestemmelse jf. strl. av 2005 § 202.

2.9.1 Datakrimutvalgets forslag til ny bestemmelse om ID-krenkelse: § 202

Strl. av 2005 § 202 har følgende ordlyd:

”Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, eller opptrer med en annens identitet eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet, med forsett ² om å

- a) oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen, eller
- b) påføre en annen tap eller ulempe”.

I forbindelse med arbeidet til ny straffelov oppstilte Datakrimutvalget i ”NOU 2007: 2 Lovtiltak mot datakriminalitet”, forslag til ny straffebestemmelse (§ 202) om uberettiget bruk av uriktig identitet, eller identitetskrenkelse. Identiteten vil være uriktig når den enten tilhører en annen enn den som benytter den eller ikke tilhører noen i det hele tatt, men presenteres som den er reell. Utvalget ønsket således å sette straff både for bruk av

⁷⁹ Ot. Prp nr. 90 (2003-2004) kap. 2.2.1-2.2.2

fiktiv identitet (identitet som ikke er ens egen, men heller ikke tilhører noen andre) og ren stjålet identitet.

Forslaget gjaldt kun bruk av uriktig identitet ved elektronisk kommunikasjon. Relevante hensyn bak forslaget var å fremme tilliten til nettbasert kommunikasjon, i tillegg til styrking av personvernet da bestemmelsen rammer krenkelser av den personlige integritet.⁸⁰

2.9.2 Departementets vurdering, og forholdet mellom gjeldende rett og strl. av 2005

Departementet gikk inn for forslaget om å sette straff for identitetskrenkelser ved å videreføre straffansvaret som i dag følger av strl. § 372 (2), dog med en beskjeden grad av nykriminalisering i form av utvidelse av straffansvaret. Det er antatt at § 202 skal trå i kraft i 2012.

Selve utvidelsen av bestemmelsen ligger i at mens § 372 (2) setter straff for en som løgnaktig utgir seg selv eller en annen for ”en i bevitnelse, et personpass eller et liknende legitimasjonspapir”, inntreffer straffansvar etter § 202 allerede når noen setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, og således ”ikler” seg en annens identitet. Straff inntreffer således på et tidligere tidspunkt etter § 202 enn etter § 372 (2). Når det gjelder forholdet mellom § 202 og de resterende bestemmelsene (dokumentfalsk, tyveri, og bedrageri) som etter gjeldende rett rammer ID-krenkelser, uttaler departementet at flere av tilfellene som vil kunne rammes av § 202, etter gjeldende rett straffes som forsøk på andre straffbare forhold. Det vises spesielt til forsøk på bedrageri, men det kan antas at også dokumentfalsk og tyveri omfattes av ”andre straffbare forhold”, og at forsøk på disse lovbruddene vil omfattes av gjerningsinnholdet i § 202. Til tross for at gjerningsinnholdet i § 202 allerede er straffbart som forsøk på bestemmelser som rammer ID-krenkelser, mener departementet allikevel at det er behov for bestemmelsen,

⁸⁰ NOU 2007:2 kap. 5.6.7

da det vil være enklere å bevise ID-krenkelse i henhold til § 202, enn forsøk på f. eks fullbyrdet bedragerihandling.⁸¹

Departementet viser også til at det skjer en utvikling innad i EU mot å kriminalisere denne typen handlinger, men mener det ikke er grunn til å vente med å kriminalisere identitetskrenkelser til etter EU har truffet en beslutning.

I sin redegjørelse for lovforslaget uttalte Datakrimutvalget at både stjålet og fiktiv identitet skulle omfattes av § 202. Dette begrunnet utvalget med at det kan være vanskelig å trekke en grense mellom kategoriene, ettersom den fiktive identiteten kan være så lik den reelle, at det lett kan skje en forveksling av identitetene. Departementet støttet Datakrimutvalgets syn i at fiktiv identitet som ligger så tett opp mot en reell identitet, at de lett kan forveksles, bør være straffbar på lik linje som ren stjålet identitet. Det var imidlertid ikke ønskelig å sette straff for ren fiktiv identitet, da dette ikke rammer noen som er rettmessig ”eier” av identiteten. Handlingen er derfor ikke i seg selv identitetskrenkende, dermed ikke samsvare med prinsippene for kriminalisering.⁸²

I Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap.7 gjør departementet på generelt grunnlag rede for hensyn for og mot kriminalisering av ulike typer forhold. Et vilkår som oppstilles er at bruk av straff må være hensiktsmessig. I det ligger at en handling bare bør kriminaliseres dersom nyttevirkningene er klart større enn skadevirkningene. De uttaler også at kriminalisering bør unngås dersom det ikke er mulig å håndheve et straffebud uten å krenke viktigere interesser, enn dem straffebudet var ment å verne. Datakrimutvalget begrunnet forslaget om å sette straff for bruk av fiktiv kriminalitet med hensynet til sikker kommunikasjon og tilliten til nettbasert kommunikasjon.⁸³ Når det gjelder elektronisk kommunikasjon er det enkelt å benytte uriktig identitet, men ikke alle tilfeller kan anses for å være kritikk eller straffverdige. I visse sammenhenger, f.eks i pratekanaler på nettet, er det kutyme for å benytte pseudonymer, og i forslaget til

⁸¹ Ot. Prp. nr. 22 (2008-2009) s. 44-45

⁸² Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 44

⁸³ Ibid s. 45

bestemmelsen i § 202, går det frem at det i forhold til barn og unge er anbefalt å bruke pseudonymer på nettet for å forebygge ”grooming” og annen seksuell tilnærming.⁸⁴

Partene i kommunikasjonen er som regel innforstått med bruken av pseudonymer. Ved vurderingen av om fiktiv identitet skulle være belagt med straff etter § 202, uttalte departementet at bruk av pseudonymer på nettet styrker hensynet til personvern, og at eventuelle problemer knyttet til fiktiv identitet på nettet bør løses utenfor strafferetten. Straff ble derfor ansett for å være uproporsjonalt i denne sammenhengen, og således ikke i samsvar med prinsippene for kriminalisering.⁸⁵

2.9.3 Grensen mellom ren fiktiv identitet og identitet som er lett forvekselbar med en reell identitet

Rt. 2003 s. 825 ”Kværner-kjennelsen”, gjaldt et tilfelle av forvekselbare identiteter, og illustrerer gråsonen mellom fiktiv identitet og fiktiv identitet som ligger tett opp mot den reelle som er gjort straffbart etter § 202. Spørsmålet i saken var om det forelå brudd på strl. § 405a om bedriftshemmelighet. De to tiltalte hadde lagt til rette for at e-post kunne feilsendes dem ved å registrere domenenavnet ”Kvearner.com” som lett kunne forveksles med firmanavnet ”Kvaerner.com”- som var firmaet ”Kværner” sitt domenenavn. Dette resulterte i at en bedriftshemmelighet kom på avveie, da en e-post fra en ansatt i ”Kværner” ble feilsendt til en i ”Kvearner.com” som hadde Kvearner i e-post adressen sin. De tiltalte åpnet e-posten og fikk dermed kjennskap til det hemmelige innholdet (selv om tiltalen i saken ikke lød på bedrageri, kan denne type handlinger også rammes av strl. § 270 som forsøk på ”phishing” jf. asvn. 2.4.4).

Ut fra dette kan en si at ”Kvaerner” og ”Kvearner” representerer to ulike navn med den følge at ”Kvearner” representerer en fiktiv identitet og ikke en stjålet identitet. Ut fra departementets vurdering bør imidlertid ikke dette ha noe å si for straffbarheten, så lenge det er tale om lett forvekselbare identiteter. I enkelte tilfeller kan det være vanskelig å avgjøre hvorvidt det er benyttet en identitet av en slik fiktiv karakter at den

⁸⁴ NOU:2007:2 kap. 5.6.7

⁸⁵ Ot. prp. nr 22 (2008-2009) s. 44

lett kan forveksles med en reell identitet eller ikke. I disse tilfellene må nok avgjørelsen bero på en konkret vurdering ut i fra de faktiske forholdene.

Kjennelsen resulterte i at departementet fant at det måtte gjøres tilstrekkelig klart i lovteksten når bruk av fiktiv identitet skal være straffbar. Dermed fikk bestemmelsen ordlyden ”straffes den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, eller opptre med en annens identitet eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet”. Dette kan igjen bety at vilkåret i § 202 er ment å skulle tolkes antitetisk slik at fiktiv identitet som ikke er lett å forveksle med noen annens identitet heller ikke anses omfattet av straffebudet.⁸⁶ Selv om urettmessig bruk av ren fiktiv identitet ikke er gjort straffbart etter § 202, kan allikevel benyttelse av falsk identitet ved f.eks bedrageri eller i forbindelse med dokumentfalsk være straffbart, men det vil ikke være betegnet som en ”identitetskrenkelse”.⁸⁷ Dette må også antas å gjelde etter nåværende lovgivning.

2.9.4 Skyldkravet etter § 202

I forhold til strl. av 1902, har det skjedd en endring i skyldkravet etter strl. av 2005, slik at alle straffebud etter den nye loven skal tolkes med et krav om forsett med mindre annet er bestemt jf strl. av 2005 § 21 jf. § 1. Dette begrunnes med at det bør utvises varsomhet ved kriminalisering av uaktsomme handlinger.⁸⁸ Hvor skyldkravet er forsett, må hele gjerningsinnholdet i straffebudet være omfattet av forsettet for at straff kan ilegges. I henhold til § 202 må forsettet derfor omfatte det å ”uberettiget sette seg i besittelse av en annens identitetsbevis”. I tillegg rammer forsettet den som ”opptre med en annens identitet” eller med en ”identitet som er lett å forveksle med en annens identitet”. For de to sistnevnte alternativene, er det i tillegg et krav om at forsettet må knyttes til det å oppnå en ”uberettiget vinning for seg selv eller annen” jf. litra a, eller

⁸⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 44-45.

⁸⁷ Ot. Prp. Nr. 22 (2008-2009) s. 46

⁸⁸ Matningsdal(2010) I s. 8

”påføre en annen tap eller ulempe” jf. litra b. I forarbeidene går det frem at det nedre kravet til forsett er oppfylt dersom gjerningspersonen holder det for sikkert eller overveiende sannsynlig at identiteten lett kan forveksles med en annen. Det er imidlertid ikke et vilkår for illeggelse av straff at ID-krenkelsen rent faktisk har hatt den virkningen som nevnt i bestemmelsen. Det avgjørende vil være om formålet er dekket av gjerningspersonens forsett.⁸⁹ Da bestemmelsen ikke har trådt i kraft, foreligger det ikke rettspraksis som kan være veiledende i forhold til grensen mellom straffri forberedelse og forsett. Dette behandles heller ikke i forarbeidene til bestemmelsen. Da det er noe usikkert hvordan bestemmelsen er å forstå på dette området, skal det ikke behandles nærmere.

2.9.5 Rettsstridsreservasjonen

Læren om rettsstridsreservasjonen har vokst frem gjennom rettspraksis. Den går ut på at handlinger som objektivt sett skulle vært omfattet av et straffebud, allikevel ikke er straffbare. Det foreligger således i disse tilfeller hensyn som tilsier at handlingen bør være lovlig. Uttrykket rettsstridig kan oversettes med ”utilbørlig”, ”uforsvarlig”, ”lastverdig” eller liknende. Grunnen til at enkelte straffebud enten uttrykkelig har en rettsstridsreservasjon, eller må tolkes med en slik reservasjon, er at gjerningsbeskrivelsen ellers ville rukket lenger enn hva som var meningen med bestemmelsen. I noen tilfeller kan hensikten med handlingen være grunnen til at handlingen ikke kan anses for å være rammet av straffebudet.⁹⁰ Strl. § 202 inneholder den reservasjon at det kun er ”uberettigede” handlinger som rammes av straffebudet, slik at berettigede handlinger faller utenfor.

2.9.6 Forsøk

⁸⁹ Ot. prp. nr 22 (2008-2009) s. 45

⁹⁰ Matningsdal (2010) I s. 7

Forsøk på ID-krenkelse i henhold til § 202, er gjort straffbart jf. strl. av 2005 § 16. Forsøk i henhold til bestemmelsen kan da være de situasjoner hvor det ikke lykkes lovbyteren å tilegne seg nødvendige personopplysninger for å kunne gjennomføre ID-krenkelsen.⁹¹

2.9.7 Endring i krav om "vinnings hensikt" til krav om "forsett om vinning"

Departementet har avgjort at ved vinningslovbrudd, skal kravet til "vinnings hensikt" erstattes med et krav om "vinnings forsett". Strl. § 202 inneholder et krav om "vinnings forsett", noe som også gjelder for bedrageri- og tyveribestemmelsene i strl. av 2005. I utgangspunktet medfører dette en endring av et sentralt vilkår for domfellelse for vinningslovbrudd. Departementet har imidlertid lagt vekt på hensynet til lovteknisk forenkling, som begrunnes med at endringen utgjør en minimal grad av nykriminalisering i praksis. Departementet påpeker at fjerningen av hensiktskravet hos lovbyteren ikke fratar handlingen dens straffverdighet, da gjerningen vil være like samfunnsskadelig, og ha de samme følger for den fornærmede uansett hvilken hensikt gjerningspersonen hadde. En endring fra vinnings hensikt til vinnings forsett vil dessuten bidra til større grad av rettsenhet blant de nordiske landene.⁹²

2.9.8 Medvirkning

Som nevnt i avsnittet ovenfor vil endringen fra "vinnings hensikt" til "forsett om vinning" i hovedsak være av lovteknisk betydning. Imidlertid er straff for medvirkning et område hvor endringen imidlertid vil utgjøre en viss form for ønskelig nykriminalisering. Som tidligere nevnt i oppgaven er det et vilkår for å bli dømt for medvirkning etter gjeldende rett at ikke bare hovedmannen, men også medvirkeren handlet med vinnings hensikt. Endringen til krav om vinnings forsett vil kunne medføre

⁹¹ Ot. Prp. nr. 22 (2008-2009) s.46

⁹² Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) s. 278-279.

at en person som medvirker til ID-krenkelse uten selv å ha vinnings hensikt, men som utviser forsett i forhold til at hovedmannen oppnår vinning, straffes for medvirkning til ID-krenkelser.⁹³

Etter gjeldende rett, kan det settes straff for medvirkning dersom dette uttrykkelig står i straffebestemmelsen, eller hvis det etter omstendighetene er naturlig å innfortolke et slikt krav i det aktuelle straffebudet. Det er i slike tilfeller ikke tale om ”medvirkning” i materiell forstand. ”Medvirkning” brukes i stedet som en språklig karakteristikk av den aktuelle atferden, nærmere bestemt dens preg av å være en «bistandshandling» sett i forhold til en annens persons atferd.⁹⁴

I strl. 2005 er straffansvar for medvirkning gjort straffbart i egen bestemmelse jf. § 15: ”Et straffebud rammer også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt”.

Et hensyn bak uttrykkelig å lovfeste et medvirkningsansvar, var å unngå tvil om hvorvidt et straffebud uten et medvirkningstillegg likevel rammer bistandshandlinger. Utover dette videreføres gjeldende rett i forhold til vilkår for å statuere medvirkning.⁹⁵

2.9.9 Straffutmåling

Siden bestemmelsen ikke er trådt i kraft, er det vanskelig å avgjøre hva straffenivået vil ligge på, utover det faktum at strafferammen skal være 2 år. Justisdepartementet har i forarbeidene uttalt at det ved avgjørelsen av om straff i den øverste delen av strafferammen skal benyttes, skal særlig legges vekt på skaden som er, eller kunne ha vært voldt, og vinningens størrelse.⁹⁶ Dette synes å samsvare med hensyn som vektlegges etter gjeldende rett jf. avsn. 2.8.2.

⁹³ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) s. 278-279.

⁹⁴ Frøberg (2010)

⁹⁵ Frøberg (2010)

⁹⁶ Ot. Prp. nr 22 (2008-2009) s. 44

Ved straffutmålingen for de to tiltalte i saken for Follo tingrett, viste retten til strl. § 202, og uttalte at ”selv om den nye straffelov ikke er iverksatt finner retten at denne kan vektlegges ved straffutmålingen”.⁹⁷ Retten valgte å vise til § 202 under redegjørelsen for hvilke hensyn som ble vektlagt ved straffutmålingen, fordi saksforholdet lå tett opp mot de ugjerninger § 202 tar sikte på å ramme.

Dommen ble avsagt før den nye bestemmelsen er trådt i kraft, og det er således tvilsomt om det rettskildemessig er adgang til å vektlegge den nye straffebestemmelsen (§ 202) ved straffutmålingen i saker som avgjøres etter gjeldende rett. Lovgiver ønsket i forarbeidene til straffeloven av 2005 at de nye normalstraffnivåene i forhold til drap, seksuallovbrudd, og vold, straks skulle gjelde. I Rt. 2009 s. 1412 og Rt. 2009 s. 1423 som gjaldt straff for legemsbeskadigelse, kom imidlertid retten til at slik praksis kunne stride mot tilbakevirkningsforbudet jf. Grl. § 97, og hensynet til forutberegnelighet jf. EMK art 7. Retten slo i disse sakene fast at for lovbrudd som er skjedd mellom vedtakelsen og ikrafttredelsen av bestemmelser i den nye straffeloven, gjelder et ”prinsipp om at skjerpingen skal skje gradvis”. For at lovgiverviljen skulle få fullt gjennomslag, og mulig strid med grl. § 97 og EMK art. 7 kunne utelukkes, var det derfor nødvendig å sette i kraft de lovendringer som uttalelsene om straffskjerping knyttet seg til.⁹⁸ Ettersom § 202 ikke er trådt i kraft, kan det tenkes at rettens vektlegging av strl. av 2005 § 202 i saken for Follo tingrett, var i strid med Grl. § 97 og EMK art. 6.

2.9.10 Utviklingen i EU og Europarådet, og forholdet til § 202

I forhold til utviklingen i EU, kan det synes som at det i hovedsak er elektronisk kommunikasjon med datasystemer som står sentralt, bl. a bruk av andres pin-koder. Dette vil i følge forarbeidene til strl. av 2005 ikke være identisk med ”identitetskrenkelse” jf. § 202, og vil derfor måtte rammes av § 201 om uberettiget

⁹⁷ TFOLL- 2008-99861-2

⁹⁸ Prop. 97 L (2009-2010) kap. 4.1-4.3

befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.⁹⁹ Bestemmelsen gjennomfører Europarådets konvensjon om datakriminalitet av 2001 art. 6.¹⁰⁰ At det nettopp er uberettiget elektronisk kommunikasjon som står sentralt i EU, kan også vedtakelsen av Datalagringsdirektivet være et uttrykk for. Direktivet ble vedtatt i EU for å bekjempe terrorisme, men også kriminalitet generelt. Det går ut på at ulike trafikkdata som e-post, telefoni, og internettsignaler skal lagres, slik at politiet kan kontakte aktuelle leverandører ved mistanke om kriminalitet, og få informasjon om identitet, tidspunkt for kommunikasjon, og lokaliseringsdata for mobil kommunikasjon.¹⁰¹ I Norge har direktivet blitt kritisert for å være et urimelig inngrep i privatlivet, og det er ikke avgjort om det skal gjennomføres i norsk rett.¹⁰² Ettersom Stortinget har bestemt at gjerningsinnholdet i strl § 186 skal videreføres i strl. av 2005 § 201, vil derfor befatning med- og innføring av skimmingutstyr fra utlandet rammes av denne bestemmelsen, se avsn. 2.6.¹⁰³ Ettersom ID-krenkelser ofte skjer ved ”skimming” kan derfor gjerningsinnholdet i § 201, og således også EU’s og Europarådets innvirkning på bestemmelsen ha betydning også for ID-krenkelser.

3. Konklusjon

3.1 Hvordan bekjempe ID-krenkelse

Da en forutsetning for at ID-krenkelse kan komme i stand, er at lovbryster har tilgjengelig personlig informasjon om offeret, finnes det flere ting man som privatperson, og det offentlige kan gjøre for å unngå denne typen lovbrudd.

⁹⁹ Ibid

¹⁰⁰ Ot. Prp. Nr. 40 (2004-2005) s. 15

¹⁰¹ EP/Rdir 2006/24/EF Art. 1

¹⁰² With/Helmers (2005)

¹⁰³ Prop. 14L (2010-2011) s. 3

Ved å ha en låsbar postkasse, kan man hindre uvedkommende i å tilegne seg personopplysninger gjennom ens private post, og dersom man er aktiv på sosiale nettsteder som "Facebook", "Linkeldn", "Twitter" og lignende, kan det være lurt å være seg bevisst hvilke opplysninger man gir om seg selv. På Facebook er det mulig å dele litt informasjon med noen, og mer med andre. Dette regulerer man selv gjennom såkalte "Privacy settings". Det kan derfor lønne seg å holde seg orientert og oppdatert på hvordan dette fungerer, slik at man ikke ubevisst deler mer informasjon med andre enn man selv er klar over.

Bruk av chip på bankkort er også et tiltak for å redusere faren for ID-krenkelse, og har med tiden blitt mer og mer utbredt. I følge retten i TOSLO-2010-1173 har norske bankkort med chip enda ikke blitt manipulert. Derimot uttaler fagdirektør i Forbrukerrådet, Jorge B. Jensen i en artikkel publisert i Dagbladet at dagens kort som inneholder både chip og magnetstripe, kan misbrukes i samme grad som de gamle magnetstripekortene. Ettersom bruk av chip i bankkort benyttes mindre i utlandet enn i Norge, vil antakeligvis det sikreste pr. dags dato være å ha to kort; et kun med chip for bruk her til lands, og et duplikatkort med magnetstripe for bruk i utlandet.¹⁰⁴ For å øke sikkerheten rundt kortbruk, og motvirke kortsvindel i utlandet som skyldes skimming/kopiering, har enkelte banker innført regionsperre på bankkort. Man kan selv velge hvilke regioner kortet skal være gyldig i. Dersom man har regionsperre på kortet, kan ikke kortet brukes på steder der man har lagt inn en geografisk sperre.¹⁰⁵ Uavhengig av tiltak som gjennomføres av banker eller myndighetene for å hindre misbruk, kan man som forbruker unngå å bli rammet av svindel ved å bruke chipen direkte i betalingsautomater i stedet for å trekke kortet først.¹⁰⁶

For å kunne handle på kreditt, din egen eller andres, kreves det i dag en kredittsjekk. Gjenpartsbrevet fra kredittopplysningsselskapene kan være et signal på at man er i ferd

¹⁰⁴ Thorenfeldt (2010) s. 10

¹⁰⁵ Skandiabanken (2010)

¹⁰⁶ Thorenfeldt (2010) s. 10

med å bli utsatt for ID-krenkelse. Dersom man oppretter en sperre på sin egen identitet hos disse selskapene, vil en kunne hindre andre i å stifte gjeld i ens eget navn.¹⁰⁷

Alle norske pass utstedt fra og med 3. oktober 2005 inneholder biometri og kan leses elektronisk jf. passloven § 6 (2).¹⁰⁸ Det vil si at bilde, og persondata både finnes visuelt, og blir lagret elektronisk i passet. Et av formålene med innføringen av biometriske pass var å hindre misbruk og forfalskning, slik at bl.a. risikoen for å bli utsatt for ID-krenkelse reduseres¹⁰⁹. Selv om bruk av biometri har stor betydning for arbeidet med identifisering¹¹⁰, er det også svakheter ved teknologien, og det er viktig å være oppmerksom på dette.¹¹¹

Myndighetene har også iverksatt andre tiltak, som opprettelsen av MinID som er en privat innlogging til offentlige tjenester. MinID brukes på mer enn 50 tjenester på nett fra både statlig og kommunal sektor. Ettersom tjenesten identifiserer brukerne ved hjelp av brukernavn i kombinasjon med både pin-koder og selvvalgt passord, kan dette sies å være en ekstra sikkerhet mot at uvedkommende får tilgang til personopplysningene.¹¹²

3.2 Hvordan strl. av 2005 § 202 vil ramme ID-krenkelser i forhold til gjeldende rett

ID-krenkelser skjer ikke sjelden som forberedelseshandlinger til annen kriminalitet. Man tilegner seg f.eks personlig informasjon om offeret fra skattelister, nettsider, tapte bankkort og lignende. Den praktiske konsekvensen av at strl. av 2005 § 202 ikke er trådt i kraft, er at de forberedende skrittene, som å skaffe seg tilgang til andres personnummer, passord og betalingsdata, ikke er belagt med straff. Det er først når den innsamlede informasjon brukes til å krenke offeret, ved å handle i dennes navn, at det

¹⁰⁷ VG (2009)

¹⁰⁸ Politi (2010)

¹⁰⁹ Politidirektoratet (2005) III

¹¹⁰ Helmers (2006)

¹¹¹ Strande (2007)

¹¹² Difi (2009)

kan være aktuelt å reagere med straff etter de ulike bestemmelsene som er behandlet i oppgaven. Hovedforskjellen mellom gjeldende rett og strl. av 2005, er derfor at også forberedelseshandlinger til ID-krenkelser gjøres straffbart jf. § 202.

Strl § 372 (2) er den bestemmelsen etter gjeldende rett som ligger nærmest opp til § 202. Imidlertid er § 372 (2) en forseelse, og forsøk er derfor ikke straffbart. Forsøk er imidlertid straffbart etter § 202 jf strl. av 2005 § 16, noe som må bety at et mislykket forsøk på å "uberettiget sette seg i besittelse av en annens identitetsbevis" vil rammes av § 202. Dette medfører derfor en utvidelse av straffansvaret i henhold til § 372 (2), ikke bare i forhold til fullbyrdede forbrytelser, men også ved forsøk.¹¹³

Som nevnt innledningsvis kan noe av forklaringen på at det ikke finnes statistisk materiale på omfanget av ID-krenkelser, være uensartet registreringspraksis. Men det er også mulig at noe av årsaken ligger i at lovbruddet pr. i dag ikke rammes av én bestemmelse, men dekkes av ulike bestemmelser avhengig av omfanget. Det kan tenkes at innføringen av bestemmelsen i strl. 2005 § 202 vil resultere i en mer ensartet registreringspraksis, og at man således får bedre grunnlag for å utvikle statistisk materiale over forekomsten av den type lovbrudd.¹¹⁴

3.3 Lovforslag

3.3.1 Strl. § 186

Ved avsigelse av Høyesterettsdom den 14. oktober 2010¹¹⁵, kom retten til at innføring av skimmingutstyr fra utlandet til Norge, verken rammes av § 186, eller andre bestemmelser i straffeloven. Ettersom det ikke var meningen at slike handlinger skulle unndras straff, la departementet 5. november fram forslag om kriminalisering av alle

¹¹³ Ibid s. 46

¹¹⁴ Ot. Prp. 22 nr. 2008-2009

¹¹⁵ HR -2010-1745-A

former for forberedelser til bruk av skimmingutstyr i Norge, ved å endre § 186, jf. avsn. 2.6 der bestemmelsen er gjengitt.¹¹⁶

Formålet med forslaget er å forhindre handlinger som har et kriminelt formål, jf. lovens uttrykksmåte ”til forberedelse af dokumentfalsk”, ettersom en handling som innebærer innføring av skimmingutstyr til Norge med et illegalt formål, er ”åpenbart straffverdig”.¹¹⁷

Forslaget lyder på at ordet ”forfærdiger” erstattes med det mer tidsriktige ordet ”tilvirker”, mens begrepet ”erverver” er ment å erstatte ”anskaffer”. Begrepet ”innfører”, innebærer at import av utstyr er straffbart. I tillegg foreslås det å tilføye ordet ”utfører”, for å motvirke datakriminalitet, og bidra til internasjonalt arbeid. Det å ”overdra” utstyr skal også rammes, da departementet anser straffverdigheten for å være like stor for den som innfører skimmingutstyr, som for den som bidrar til anskaffelsen ved å avhende utstyret til erververen.¹¹⁸

Den nye bestemmelsen skal etter planen plasseres sist i kap. 18 om dokumentfalsk, og § 186 erstattes med § 190a. I strl. av 2005 erstattes § 186 fullt ut med § 201 om databedrageri jf. avsn. 2.9.10. Departementet uttaler i sammenheng med endringen av § 186, ”at det som ledd i arbeidet med ikraftsettingsproposisjonen skal vurderes om Høyesterettsdommen tilsier at det også gjøres justeringer i § 201”.¹¹⁹

Departementet påpeker til sist i forslaget at § 190a delvis kan overlappe gjerningsbeskrivelsen i § 372 (2). I så tilfelle skal kun den nye og strengere bestemmelsen anvendes.¹²⁰

¹¹⁶ Prop. 14L (2010-2011) s. 3

¹¹⁷ Ibid s. 3

¹¹⁸ Ibid s. 4

¹¹⁹ Ibid s. 3-4

¹²⁰ Ibid s. 5

3.3.2 Strl. av 2005 § 202

I forslaget til ny § 186, påpeker departementet at ID-krenkelser er et økende problem i samfunnet, og foreslår derfor å forskuttere ikrafttredelsen av strl. 2005 § 202, ved å ta den inn i den gjeldende strl. som ny 190a. Hvis forslaget blir vedtatt skal derfor § 190a både ramme ID-krenkelser slik § 202 er ment å ramme, og innførsel av utstyr til bruk ved ”skimming” av bankkort. Det uttales at forslaget vil medføre en viss nykriminalisering jf. avsn. 2.9.2¹²¹

3.4 Avsluttende bemerkninger

I avhandlingen går det frem at ID-krenkelser i henhold til gjeldende rett, rammes av flere ulike bestemmelser i straffeloven, som bedrageri, tyveri, dokumentfalsk, og § 372 (2) om bruk av uriktig legitimasjon. ID-krenkelser starter med innsamling av personopplysninger både ved tyveri av post, men også fra ulike nettsider, eller ved ”skimming” av bankkort. En kan derfor si at et typisk trekk ved ID-krenkelser er at lovbruddene i stor grad baserer seg på tradisjonell kriminalitet, men med bruk av ny teknologi. Ettersom nye metoder, og former for innsamling av opplysninger, eller gjennomføring av ID-krenkelsen, gjør seg gjeldende i takt med den teknologiske utvikling, er det nødvendig at lovgivningen følger etter. Denne utviklingen kan videre sies å ha hatt betydning for innføringen av § 202 i nye straffeloven, og også forslaget om å fremskynde ikrafttredelsen av bestemmelsen. Dersom forslaget vedtas unngår man den ”juridiske gråsonen” som kan sies å eksistere per dags dato på rettsområdet. ID-krenkelser er imidlertid en kompleks form for lovbrudd, der flere bestemmelser kan komme til anvendelse, og hvor lovbruddene ofte er organisert med forgreininger til utlandet. Dette gjør at sakene er vanskelige å etterforske, og det må gjerne settes inn

¹²¹ Ibid s. 4

betydelig etterforskning for å avdekke lovbruddene. Hvordan den nye bestemmelsen vil virke, og om den kommer til å virke etter sin hensikt avhenger av en rekke momenter, bl.a hvor store ressurser man har tilgjengelig til etterforskning, og om samfunnet ellers er tilpasset bestemmelsen slik at den virker hensiktsmessig. Strl. av § 202 utgjør kun en marginal grad av nykriminalisering i forhold til gjeldende rett, og slik rettstilstanden er nå oppleves en økning i lovbrudd knyttet til ID-krenkelser. Det er dermed ikke sikkert at vedtakelsen av § 202 nødvendigvis vil redusere denne tendensen. Imidlertid kan det tenkes at muligheten til å pågripe og straffe allerede for forberedende handlinger, kan motvirke ID-krenkelser i å bli gjennomført, og således unngås betydelig økonomisk tap og ulempe for de involverte parter. Mye tyder allikevel på at på at trusselen om straff ikke virker tilstrekkelig avskrekkende til å hindre folk fra denne type lovbrudd, og at det avgjørende for utviklingen er hvor godt man klarer å forebygge ID-krenkelser personlig og offentlig.

4 Litteratur

4.1 Litteraturliste

- Aanensen (2009) Aanensen (2009) Aansensen, Leif T *Identitetstyveri – hvor utsatt er du?*

URL: http://www.datatilsynet.no/templates/article____2868.aspx (Publisert 29. juli 2009) [Sitert 22. oktober 2010]
- Andenæs (2004) Andenæs, Johs *Alminnelig strafferett, 5 utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn*. Universitetsforlaget Oslo, 2004
- Andenæs (2008) Andenæs, Johs *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene, samlet utgave ved Kjell V. Andorsen*. Universitetsforlaget Oslo, 2008
- Berentsen (2010) Berentsen, Arvid. *Vil ha fortgang i regler om skimming I*: Aftenbladet.no [Sitert 5. november 2010] (Publisert: 26. oktober 2010) URL: http://www.aftenbladet.no/innenriks/politikk/1280838/Vil_ha_fortgang_i_regler_mot_skimming.html
- Bokmålsordboka (1993) Red. Marit Ingebjørg Landrø, Boye Wangenstein. *Bokmålsordboka definisjons og rettskrivningsordbok*. Universitetsforlaget Oslo, 1993
- Bratholm (1995) Bratholm Anders, Matningsdal Magnus. *Straffeloven med kommentar, Anden del, forbrydelser*. Universitetsforlaget Oslo, 1995.
- Bratholm (1998) Bratholm Anders, Matningsdal Magnus *Straffeloven med kommentar, Tredje del, forseelser*. Universitetsforlaget Oslo, 1998.
- Datatilsynet (2010) Datatilsynet *Strategiplan klar for videre arbeid mot ID-tyveri* [Sitert 8. november 2010] Publisert: 21.12.2010
URL: http://www.datatilsynet.no/templates/Page____3264.aspx

- Datatilsynet (2009) Datatilsynet *ID-tyveri- En utredning gjennomført av Datatilsynet for Fornyings- og Administrasjonsdepartementet*. [Sisert 8. november 2010]
Publisert: 30. 10. 2009 URL:
<http://www.datatilsynet.no/upload/Dokumenter/utredninger%20av%20Datatilsynet/Utredning%20om%20ID-tyveri.pdf>
- Dahl (2010) Dahl Carl Alfred, Holgersen Jon Dagsland, Strømsheim Gro. *Storberget vil ha lovendring I: Aftenposten.no* [Sisert 5. november 2010] (Publisert: 26. oktober 2010) URL: <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/article3874699.ece>
- Difi (2009) Direktoratet for forvaltning og IKT
<http://minid.difi.no/minid/personvern.php?lang=nb> (MinID 3.0 lansert 2009)
[sisert 20. oktober 2010]
- Dugstad (2010) Dugstad, Line. *Naive og godtroende. I: Dagens Næringsliv*. 13. oktober 2010.
- Eckhoff (2001) Eckhoff, Thorstein, og Helgesen, Jan E.: *Rettskildelære*, 5. utg., Oslo (Universitetsforlaget), 2001.
- Frøberg (2009) Frøberg, Thomas. *Merknad til lov-20050520-028 § 15*. URL:
<http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wiftzok?bas=nl&emne1=straffelov+2005&button=S%F8k&sok=fast>
(Publisert 30.09.2009) www.lovdata.no [Sisert 26.10.2010]
- Haugen (1996) Haugen, Finn. *Strafferett Håndbok*. Pergamon, 1996
- Holland (2010) Holland (2010) *Svindlet landets rikeste*. 2010. URL:
<http://www.nettavisen.no/nyheter/article3000352.ece> [Sisert 11. november 2010] Publisert 7. oktober 2010
- Helmers (2006) Helmers, Gunnel. *Ønsker ny regulering*. 2006 URL:
http://www.datatilsynet.no/templates/article____1414.aspx [Sisert 11.oktober 2010] Publisert: 4. april 2010

- Lothe (2010) Lothe, Ruth *Plastic Fantastic-saken i retten*. 2010. URL: <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostlandssendingen/1.7318913> [Sitert 11. november 2010] (Publisert: 3. oktober 2010)
- Matningsdal (2010) I Matningsdal, Magnus. *Norsk spesiell strafferett*. Fagbokforlaget, Bergen 2010
- Matningsdal (2010) II Matningsdal, Magnus. *Kommentar til straffeloven*. 2010 I: Norsk lovkommentar (online).
[sitert 21. oktober 2010]
- Politi (2010) Politi *Pass med biometri (e-pass)*. URL: https://www.politi.no/tjenester/pass/Tema_734.xhtml (Publisert 22. april 2010) [sitert 21. november 2010]
- Politidirektoratet (2010) I Politidirektoratet, *personlig brev underskrevet seksjonssjef Morten Hojem Ervik, og politiinspektør Bente Storruste*. Datert 23. september 2010
- Politidirektoratet (2010) II Politidirektoratet *Tendenser i kriminaliteten - Utfordringer i Norge 2010 - 2012*
URL: https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_774.pdf [Sitert 20. november 2010]
- Politidirektoratet (2005) III Politidirektoratet *Nye biometriske pass og personvern*. 2005 URL: https://www.politi.no/politidirektoratet/aktuelt/nyhetsarkiv/2005_09/Nyhet_5595.xhtml [sitert 5. oktober 2010] Publisert 29. september 2005
- Skandiabanken (2010) Skandiabanken *Regionsperre på kort* URL: <http://www.skandiabanken.no/Hjelp/Nyttige-tips/Regionsperre-pa-kort/> (Publisert 7. juni 2010) [Sitert 30. september 2010]
- Schjøllberg (2006) Schjøllberg, Stein *Cybercrime – Straffbare handlinger mot den alminnelige orden og fred i cyberspace* Cybercrimelaw.net, Oslo 2006
- Strande (2007) Strande, Mona *Nye pass – så enkelt kan din ID stjeles*. URL: <http://www.tu.no/data/article108408.ece> [Sitert 20. november 2010] Publisert 13. august 2007

Skatteetaten (2010)	Skatteetaten <i>Vil begrense offentliggjøring av skatteliste</i> URL: http://www.skatteetaten.no/no/Bibliotek/Publikasjoner/Pressemeldinger/2010/Vil-begrense-offentliggjoring-av-skatteliste/ (Publisert 4. november 2010) [Sitert 22. november 2010]
Thorenfeldt (2010)	Thorenfeldt, Gunnar <i>Krever at bankene gjør mer</i> . I Dagbladet. 27. september 2010
VG (2009)	VG <i>stadig flere ID-tyverier i Norge</i> . URL: http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=577187 [Sitert 21. november 2010] Publisert 18. september 2009
With/Helmers (2005)	With/Helmers <i>Datalagring</i> URL: http://www.datatilsynet.no/templates/Page_1290.aspx [sitert 21. november 2010] Publisert 21.12.2005

4.2 Lover

Grunnloven	Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17. Mai 1884
Straffeloven	Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10
Passloven	Lov om pass av 19. juni 1997 nr. 82
Menneskerettsloven	Lov om styrking av menneskers stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30
Personopplysningsloven	Lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 31
Esignaturloven	Lov om elektronisk signatur av 15. juni 2001 nr. 81
Straffeloven	Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28

4.3 Internasjonale kilder

EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Roma, 4. november 1950
Europarådets cybercrimekonvensjon	Europarådets konvensjon om cybercrime. Budapest, 23. november 2001
EP/Rdir2006/24/EF	Europa-parlamentets og Rådets direktiv 2006/EF av 15. mars 2006 <i>om lagring av data generert eller behandlet i forbindelse med tilblivelse av offentlig tilgjengelige elektroniske kommunikasjonstjenester eller elektroniske kommunikasjonsnett og om endring av direktiv 2005/58/EF (Datalagringsdirektivet)</i>

4.4 Forarbeider

NOU:1985:31	Datakriminalitet
NOU:2007:2	Lovtiltak mot datakriminalitet
Ot. Prp nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (Straffeloven)
Prop. 97 L (2009-2010)	Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)
Prop. 14L (2010-2011)	Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i straffeloven 1902 (skimmingutstyr og identitetskrenkelse)

4.5 Domsregister.

Alle avgjørelsene er publisert på Lovdata.

- Rt. 1991 s. 532
- Rt.2002 s.1385
- Rt.2003 s. 823
- Rt. 2006 s. 853
- Rt. 2009 s. 1412
- Rt. 2009 s. 397
- Rt. 2009 s. 1291
- Rt. 2009 s. 1423
- HR -2010-1745-A

- LB-2005-43973
- LG-2009-48493

- TFOLL-2008-99861-2
- TOSLO-2010-1173
- TOSLO-2009-171206
- THEGG-2009-185508

